

ATT LÄRA IN UTE BLADET

NR 2/23
ÅRGÅNG 37

NATURSKOLEFÖRENINGEN

NATURSKOLOR
I SVERIGE 2022

Dags att slå ett slag för
lägerskolan

Framgångsfaktorer
för naturskolor

ATT
LÄRA IN
UTE

Naturskoleföreningen

NATURSKOLEFÖRENINGEN

är en intresseförening för människor som arbetar med utomhuspedagogik. Vi arbetar för en idé; att lära in ute.

Positiva upplevelser i naturen är grunden för att förklara ekologiska samband och för att förstå miljöfrågorna. Kunskapen om naturen börjar i naturen!

MEDLEMSSKAP

Enskilda personer och organisationer är välkomna som medlemmar. Medlemmar får ATT LÄRA IN UTE-BLADET, som utkommer med fyra nummer per år, via inlogg på hemsidan i form av en PDF-fil.

ÅRSAVGIFT

- enskilda medlemmar 220 kr
 - organisationer/institutioner 220 kr
 - naturskolor 1000 kr
- Anmäl dig på föreningens postgiro 493 33 84 - 2.
Uppge namn, adress, telefon och email-adress.

ADRESS

Naturskoleföreningen
c/o Jenny Carlsson
Järntorgsgatan 14
596 31 Skänninge

HEMSIDA

www.naturskola.se

ATT LÄRA IN UTE-BLADET

Naturskoleföreningens medlemstidskrift. Utkommer med fyra nummer per år.

ANSVARIG UTGIVARE

Anna Ekblad

REDAKTÖR

Robert Lättman-Masch

ADRESS

ATT LÄRA IN UTE-BLADET
c/o Robert Lättman-Masch
Sköndalsvägen 2
148 30 Ösmo
Tel. 08-520 73708
robert.lattman-masch@nynashamn.se

ANNONSER

Helsida 1500 kr; halv 800 kr;
kvarts 400 kr

MANUSSTOPP

Nr 3/23 | september

FRAMSIDA

Foto: Magnus Göranson

UPPLAGA

Digital till medlemmar.

STYRELSEN

kan Du vända Dig till om Du vill veta mer om föreningen eller har någon idé som Du vill framföra. Kontakta Naturskoleförening: styrelse@naturskola.se; Tel: 070-221990

ORDFÖRANDE

Mikael Lundqvist
mikael.lundqvist@naturskola.se

VICE ORDFÖRANDE

Johan Agås
johan.agas@naturskola.se

KASSÖR

Jenny Carlsson
jenny.carlsson@naturskola.se

LEDAMÖTER

Anna Ekblad
anna.ekblad@naturskola.se

Birgitta Sähke
birgitta.saihke@naturskola.se

Andrea Gök
andrea.gook@naturskola.se

Patrik Swede
patrik.swede@naturskola.se

Magdalena Rehnberg
magdalena.rehnberg@naturskola.se

Adil Sadiku
adil.sadiku@naturskola.se

REDAKTÖR OCH FORMGIVARE

ATT LÄRA IN UTE-BLADET
Robert Lättman-Masch 08-520 73708

WEB-ANSVARIG

webb@naturskola.se

INFORMATIONSMATERIAL

Naturskoleföreningen har material till mässor, föreläsningar och utställningar. Behöver du informationsfolder, låna föreningens Power Point eller Roll up, köpa tygmärke med Naturskoleföreningens logo kontakta Birgitta Sähke.

TILL ALLA SKRIBENTER

Vi är tacksamma om Du hjälper oss med några enkla saker när Du skriver i ATT LÄRA IN UTE -BLADET:

- Dela upp texten i mellanrubriker.
 - Skriv gärna bildtexter.
- Bifoga illustrationer eller foton med hög upplösning.
 - Skicka en ren fil där Du sparat texten i Word i typsnitt Times new roman 10 p utan inslag av layout, tabeller eller andra finesser som finns i textprogrammet. Skicka också gärna en fil där det framgår var bilderna passar i förhållande till texten.
- Skicka text och bilder till:

robert.lattman-masch@nynashamn.se

ATT LÄRA IN
UTE
BLADET
2023

Föreningsida.....	2
Ledare.....	3
Slå ett slag för lägerskolan.....	4
Erfarenheter från Rävsten.....	5
Föreläsningar i Vårdsnäs.....	8
Lägerskola, en drömstart.....	10
Naturskolor i Sverige 2023.....	12
Kontaktuppgifter Naturskolor.....	14
Lägerskolan Gården Ön.....	19
Framgångsfaktorer.....	22

Ansvar för innehåll: styrelsen

Ljusare tider

Efter att våren anlände meteorologiskt väldigt tidigt så visade vädrets makter att det just bara är en av oss människor uppsatt "regel" för att göra vår värld greppbar och hanterbar. Sedan dess har vi haft ordentliga köldknäppar under tio minusgrader, snökaos och ishalka. Och trots att vi bytte om till sommartid en vecka efter Vårdnäs så blev det nordliga vindar, kallt och snöbyar även en bit in i april. Men vårtecknen löste av varandra allt eftersom i alla fall. Vårfloden kom med breddande vattendrag och fågelart efter fågelart återkom och tog plats i vår natur efter att ha varit på sydligare breddgrader några månader.

Vilket härligt stort gäng som kom till Vårdnäs för att träffas för erfarenhetsutbyten, föreläsningar och workshops utomhus. Jag ber att få tacka stort för det förtroende som jag getts att försöka axla rollen som ordförande. Naturskoleföreningens medlemmar är ju ett stort och engagerat gäng som är driftiga, påhittiga och lösningsfokuserade. Det gillar jag. Extra roligt tycker jag det var att arbetet från förra styrelsen tillsammans med Ystads livsgeist gav resultat. Naturskolan i Ystad får vara kvar, enligt information i skrivande stund. Men vi kan inte luta oss tillbaka med det, utan vi behöver fortsätta det arbete som startades med att ta fram argumentation kring vår verksamhet så att vi bättre kan upplysa politiker som har mandat att besluta om några av naturskolorna. Också genom att lyfta forskningen som visar på positiva effekter av utomhuspedagogik och försöka

ge den god spridning kan vi öka kunskapen hos beslutsfattarna. Under föreläsningarna på Vårdnäs fick vi ju höra att kursledarna på lärarutbildningarna kan styra innehållet i utbildningen. Dessa tänker jag skulle kunna vara en viktig målgrupp för oss att arbeta med.

Nu väntar en intensiv period för de flesta Naturskolor. Tänk så många möten med naturen vi kommer att erbjuda. Och så många "WOW!" och "Oh maj gadd!" vi hoppas kunna få höra. Lycka till med ert arbete och så får ni vila upp er i sommar!

ORDFÖRANDE
MIKAEL LUNDQVIST

Dags att slå ett slag för lägerskolan

När naturskolorna i Uppland satt och spånade på möjliga artiklar till det här numret av Att lära in ute-bladet kom frågan om lägerskolor upp. Många av oss har fina erfarenheter av vad ett par dagar ute i naturen med en klass kan medföra för sammanhållningen i gruppen, men också för möjligheten att kunna arbeta utan stress, där det finns tid för elevens egna undersökande, för reflektion och ro att bara vara och njuta av naturen. En sorts naturskola deluxe.

Samtidigt är vår erfarenhet att det är svårt att få till en mer organiserad lägerskolverksamhet idag. Allt stramare arbetssituation för lärarna, brist på lämpliga platser att bedriva lägerskola på och att denna typ av skolverksamhet helt enkelt inte prioriteras högre upp i organisationen kan vara några av anledningarna att vi ser denna nedåtgående trend. Vi vill med den här artikeln lyfta några exempel från vår region och också passa på att efterfråga fler perspektiv från er andra. Lägerskolerörelsen är stark i våra nordiska grannländer, men i Sverige saknas sedan en längre tid en samlande kraft kring lägerskolor. Borde Naturskoleföreningen ta stafettspinnen och driva detta arbete framåt?

Uppstart för årskurs 9 i Knivsta ute på Eda lägergård

När Naturskolan i Knivsta startade 2011 som ett LONA-projekt ute på Eda lägergård fanns även idén om att utveckla lägerskolsverksamhet här. Trots att alla förutsättningar finns på plats såsom varierad natur, öppna gräsytor, ett spännande sjösystem att utforska, kanoter, tillgång till hus med rinnande vatten, toaletter liksom möjligheten att nyttja naturskolans material och kunnande har det varit trögt att få till. Sedan fyra år tillbaka har dock ett samarbete med Adolfsbergsskolan utvecklats. Det var idrottslärarna Erik Botås och

Genom att samordna bussresorna ut till Eda lägergård kan resurser sparas.

Cristian Larsson som nappade på idén och som under åren arbetat fram ett intensivt lägerskoledygn där alla elever från årskurs 9 åker ut till Eda lägergård för att få en positiv start på grundskolans sista och på flera sätt ganska krävande år.

Under vistelsen på Eda hinner vi arbeta med stora delar av idrottsämnets centrala innehåll beträffande friluftsliv och utevistelse och detta på ett sätt som är näst intill omöjligt under ordinarie lektionstid. Under dagen jobbar eleverna i mindre

Under lägerskolan på Eda bor eleverna i tält. Adolfsbergsskolan har köpt in ett antal tält, liggunderlag och sovsäckar, men det brukar inte vara några problem att låna ihop så att det räcker. I Knivsta driver kommunen sedan några år även en fritidsbank där man kan låna friluftsutrustning.

grupper och både övar och delvis bedöms på olika friluftsmoment såsom simning 200 m i öppet vatten, klädsim och livräddning, båtvetet och paddlingsteknik, allemansrätt med fokus på vad man ska tänka på när man vill slå läger samt nattorientering. Något år har vi även haft HLR och vandring med geocaching på schemat. Eleverna bor i tält, mat körs ut från skolköket och lagas delvis ute och resorna till lägergården, som ligger ca 20 km från skolan, sker med buss och samordnades då klasserna på morgonen avlöser varandra. Läs intervjun med idrottsläraren Cristian Larsson och hans tips för andra lärare här bredvid.

Förutom idrottslärarna och naturskolepedagogen, som håller i själva undervisningen, har även klassernas mentorer liksom skolans studie- och yrkesvägledare Marie Nordling varit med. – Dygnen på Eda är ovärderliga, säger hon. Att vara tillsammans så här för med sig så många vinster. Det svetsar verkligen ihop gruppen, eleverna blir trygga med varandra och med oss lärare. Som studievägledare har jag halva jobbat gjort dessa dagar. Genom de upplevelser vi delat, inte minst de samtal vi fört runt lägerelden på kvällen, har vi lagt en bra grund, en start på bra samtal som vi sedan kan fortsätta när vi senare ska tala om de ibland ganska svåra studievalen.

TEXT OCH FOTO: SARA ANTELL
KNIVSTA NATURSKOLA I EDA

Erfarenheter från Upplandstiftelsens naturskola och Rävsten

Kajsa Molander som tidigare arbetade på Upplandstiftelsens naturskola var med och drev lägerskola på Hammarskog liksom på Härjarö och Rävsten i många år. Hon delar de positiva erfarenheterna av lägerskoleverksamheten, men också hur skolornas prioriteringar av detta med tiden minskat.

– Det är verkligen sorgligt, tycker hon.

– Det är tydligt hur värdefull lägerskolan kan vara inte minst för skolklasser från mer utsatta områden. Jag har mött många lärare som vittnat om hur lägerskolan på ett påtagligt sätt bidragit till ett lugn i klassen, positiva effekter som levt kvar långt efter att klassen kommit tillbaka till klassrummet. Hon menar att just den sociala dimensionen av lägerskolan inte nog kan betonas.

– Hur ska elever som saknar grundläggande trygghet och tillit till varandra och gruppen förväntas vara motiverade och kunna prestera i skolan?

Kerstin Söderberg arrenderar och driver tillsammans med sin man Thomas Rosen Rävstens stugby

vid Upplandskusten. Rävsten är den perfekta platsen för lägerskola med fina möjligheter till friluftsliv och naturstudier, boende i stugor eller tält och tillgång till bland annat roddbåtar, kanoter och olika typer av fältutrustning. Hit har klasser åkt på lägerskola i många decennier, men även här har lägerskoleverksamheten avtagit markant på senare år.

– Det är fortfarande många som kommer hit på klassresa men det är en helt annan sak. Det sker under helger och organiseras av då helt av föräldrarna. Ofta sker dessa klassresor i slutet av läsåret, under pandemin hade vi t.ex. många 9-or som kom hit då resan till t.ex. Gröna Lund ställdes in. Jag tror det finns en stor poäng i att förlägga det i början av ett läsår om man vill få ihop klassen och bygga ett "vi". Enligt Kerstin känns det som att de få klasser som kommer ut med sina lärare verkligen fått kämpa för det.

– Tyvärr handlar det nog mycket om finansiering, att skolorna helt enkelt inte har råd även om det inte handlar om stora summor.

På Rävsten finns roddbåtar att låna. För vissa elever kan det vara första gången det får prova att ro. Foto: Kerstin Söderberg

Det finns troligen pengar att söka ur olika fonder eller som projekt men det saknas organisation för det. Det är synd för det finns verkligen en så stor potential i detta.

Kerstin märker också att det för nya grupper kan vara en liten tröskel att planera den första lägerskolan på en ny plats. Rävstens stugby är belägna på en liten ö utan fast landförbindelse och båttransporten hit är ett extra moment. Det kan också finnas en viss osäkerhet kring hur allt är organiserat på plats.

– Vi får många frågor och kan behöva stötta en ny grupp ganska mycket inför första årets vistelse vad det gäller stugval, lämpliga lokaler för fältstudier och sådant. När en grupp kommit en gång kommer de nästan garanterat även påföljande år. Vi får ofta höra hur grupper svetsats samman och alla positiva erfarenheter, färdigheter och kunskaper de åker hem med.

– Starkaste minnet för mig är den tonårsflicka som med stor stolthet berättade för mig hur hon rott här för första gången i sitt liv. Hon som varit så skrämmd när hon vid ankomsten klev ombord på vår båt för att ta sig hit. Det värmdde verkligen, avslutar Kerstin.

TEXT: SARA ANTELL
KNIVSTA NATURSKOLA I EDA

Efter ett kort teoripass ger vi oss ut på sjön med kanoterna. Lite beroende på vindförhållandena paddlar vi sedan tillsammans genom de tre sjöarna Norrsjön, Ramsen och Trehörningen. Mot slutet av dagen finns också möjlighet att öva på kantring och kamraträddning med kanoterna.

Lägerskola på Rävsten – årets höjdpunkt på Börje skola

Börje skola är en liten byskola med natur- och miljöprofil och ligger ca en mil norr om Uppsala. Skolan har åkt på lägerskola varje år 90-talet, till olika platser i Mellansverige. Sedan 2015 har vi valt att åka till ön Rävsten i Roslagens skärgård med alla elever i årskurs 4-6, årets höjdpunkt enligt många!

På Rävsten bor vi i stugor med självhushåll, så alla barnen lagar all mat på resan helt själva. Innan själva avresedagen har eleverna, som är indelade i grupper om 4-7 stycken

i de olika stugorna, arbetat med att planera matsedel, recept och mängden mat som ska inhandlas. Dagen innan avfärd åker någon eller några föräldrar till eleverna som delar stuga och handlar med gruppen. De får en viss summa pengar beroende på hur många som bor i stugan.

Vuxna vill följa med

Med på lägerskolan är också tre pedagoger från skolan samt föräldrar från årskurs 4. Det brukar vara väldigt eftertraktat att få följa med och på resan bland elevernas föräldrar. Vi vuxna har ansvar för en eller flera

stugor vardera som vi besöker morgon, vid matlagning och på kvällarna vid "nattning".

Aktiviteter

Dagarna är fullspäckade från morgon till kväll med aktiviteter, både obligatoriska "skol-aktiviteter och mycket fritid och lek. Aktiviteterna varierar såklart beroende på vilket väder vi har. Ofta har vi någon gemensam aktivitet vid ankomsten till Rävsten, vi har mångkamp, en heldags naturstudier i stationer runt om ön, fiske, ro i båtar, bad i havet, mys kring lägerelden där varje stuga uppträder med något och en spökrunda som arrangeras av åk 6. Under alla skol-aktiviteterna är det blandade grupper från alla tre årskurserna. Lunch på naturstudiedagen lagar vi alltid ute i det fria, allt från hajkbomber, foliepaket i kokgrop till grytor och soppor över öppen eld. Stompabröd är ett givet

komplement som alltid är uppskattat från eleverna. På avresedagen, efter att alla fått godkänt på städningen av sin stuga, så har traditionsenligt dragkamp. Därefter "båtas" vi tillbaks till Åspskär på Gräsö där bussen som tar oss hem till Börje väntar.

Materiallådor

Upplandstiftelsen har tagit fram materiallådor som underlättar otroligt mycket för oss då vi inte behöver släpa allt material från skolan med oss. I lådorna finns allt material vi behöver för att kunna utforska småkryp på land eller vatten, öns fantastiska växtliv och sådant vi behöver för att kunna laga mat över öppen eld.

Pandemin

Under pandemiären 2020-2021 kunde vi inte komma iväg på lägerskola. Vi märkte hur mycket eleverna saknade detta och att sammanhållningen mellan klasserna 4-6 blev märkbart mindre. De äldre eleverna tar mycket ansvar och berättar för de yngre vad som gäller och hur det fungerar när vi är iväg på lägerskola. 2022 kunde vi äntligen komma iväg igen! När vi är iväg märker vi hur strukturer försvinner, ålder och årskurs spelar mindre roll och alla umgås med alla på ett underbart och naturligt sätt. Detta visar sig fortsätta under kommande läsår på plats i skolan och därefter under vårterminen börjar planeringen för kommande lägerskola. Eleverna frågar ofta när ska vi åka i väg nästa gång!

Finansiering

Den största delen av finansieringen av lägerskolan sker genom att skolans föräldraförening samlar in pengar. Skolan betalar också en del. Elever och lärare får kompensation med en dag då vi kommer hem. Det är oftast dagen efter hemkomsten då alla är väldigt nöjda och trötta.

KARIN HAHLIN OHLSTRÖM,
LÄRARE PÅ BÖRJE SKOLA
KARIN.HAHLIN-OHLSTROM@SKOLA.UPPSALA.SE

Att ligga på marken och kolla på molnen som drar förbi eller spana riktigt långt bort mot horisonten är undervärderade aktiviteter. På Rävsten får eleverna tid att njuta av vacker natur och en klar dag se hela vägen till Åland. Foto: Kerstin Söderberg

Karin Hahlin Ohlström, lärare på Börje skola svarar på frågor om lägerskola.

Vilka är de största vinsterna med lägerskola?

- Den största vinsten är sammanhållningen som skapas mellan eleverna i årskurs 4-6, och det gemensamma arbetet eleverna gör inför och under lägerskolan. Att vi alla har något att dela tillsammans, och att se fram emot hela året. Hur ofta kommer inte de buttraste, suraste tonårssexorna och säger "Karin kommer du ihåg..." Att ha dessa minnen tillsammans och

kunna påminna vid de dåliga dagarna för de lite stökiga eleverna är guldvärt!

Vad krävs för att det ska vara möjligt att praktiskt anordna lägerskola?

- Att vi pedagoger vet och förstår vad en lägerskola ger eleverna, vilken vinst vi gör för läsarets arbete tillsammans med eleverna efter lägerskolan. Vi får en dag som kompensation. Att vi får material från Upplandsstiftelsen har gett oss ett otroligt lyft, vi behöver inte längre släpa med oss lika mycket material för att genomföra naturstudierna. Då vi prioriterar arbetet med att planera och att eleverna lagar sin egen mat i stugorna samt att vi alltid åker med tre klasser så är platserna vi kan åka till begränsade, men Rävsten funkade otroligt bra för oss.

Vilka är era bästa tips för andra skolor som skulle vilja anordna lägerskola?

- Man måste vara villig att slita lite - men det är det värt för all glädje hos eleverna och för vinsterna i relationerna de skapar under de dagarna vi är iväg!

En lärare om lägerskola

Vilka är de största vinsterna med lägerskola – för eleven, pedagogerna, skolmiljön som helhet?

- Vi får en annan kvalitet på friluftslivsundervisningen med mer praktik t.ex. genom övernattningen där eleverna får prova på hur det är att sova i tält och allt runt omkring istället för att bara undervisa om det teoretiskt på skolan.

För eleverna är det en mycket bra start på deras sista år tillsammans på grundskolan. Att kunna få umgås under mer avslappnade former under i stort sett hela dygnet gör att många kommer ihåg lägerskolan under lång tid.

Vad krävs för att det ska vara möjligt att praktiskt anordna lägerskola?

Vi hade inte kunnat genomföra en lägerskola utan hjälp från Naturskolan i Knivsta. Att de kan vara med och hjälpa till med sin expertis inom området är otroligt viktigt och det är även bra för eleverna att kunna se vad som finns

Cristian Larsson är idrottslärare på Adolfsbergsskolan och en riktig eldsjäl när det gäller lägerskolan.

inom kommunens gränser. Platsen är viktig och närheten till skog och vatten gör att Eda lägergård är perfekt för oss. Att vi har tillgång till ett hus underlättar också för exempelvis

hanteringen av mat.

Vi som idrottslärare arbetar under hela vistelsen som kan vara uppemot tre dygn. Vi får god hjälp av klassens mentorer och har möjligheter till vila och sömn. Vi har en rektor som verkligen uppmuntrar oss till att kunna genomföra lägerskolan och vi kompenseras i efterhand med tid.

Vilka är era bästa tips för andra skolor som skulle vilja anordna lägerskola?

Att ta kontakt med den lokala naturskolan och få deras hjälp samt förankra er idé hos arbetsgivaren. Vi inledde med att arbeta fram ett färdigt koncept på hur vi ville lägga upp dygnet, vilka som skulle var involverade samt hur vi skulle genomföra lägerskolan. När vi väl hade planen klar för oss presenterade vi den för arbetsgivaren som ville att vi skulle genomföra det.

Gör det samtidigt inte för stort. Vi har lektioner mellan kl 9-15 med tre lektionspass. Eleverna får då möjlighet att genomföra passen ordentligt samtidigt som det finns mycket tid över till annat, exempelvis bad och umgänge.

cristian.larsson@knivsta.se

FÖRELÄSNINGAR PÅ ÅRETS NATURSKOLEKONFERENS I VÄRDNÄS

Skolbesök på Science Center

Andreas Göransson, doktor i naturvetenskapernas och teknikens didaktik med inriktning mot visuellt lärande och kommunikation. Andreas är intresserad av hur lärande utanför skolans väggar ser ut och har i ett forskningsprojekt undersökt skolbesök på science centra. Han menar att det han sett kan användas för att förstå även besök till andra verksamheter så som naturum, naturskolor eller museum. Det finns olika skäl till att det anordnas skolbesök utanför skolan (exempelvis i science center) och de främsta är; att väcka nyfikenhet och intresse, sprida forskning och kunskap, komplettera skolan i form av miljö eller resurser, erbjuda alternativa ingångar till naturvetenskap och teknik eller för

att utjämna skillnader mellan skolor. De viktigaste aspekterna för lärarna när de väljer skolbesök är att det finns ett färdigt och välutvecklat program, att besöket adderar något annorlunda, att det är gratis, att programmet är bra. 53 % menar att programmet ofta är en del av pågående tema eller arbetsområde, medan 20% menar att det inte alls finns någon länk till ordinarie verksamhet. Hälften av alla som gjorde skolbesök byggde inte alls vidare på det i klassrummet. Största begränsningen mot besök på ett science center är möjligheten att resa dit. Andreas beskriver tre olika modeller som förklarar besökets kvalitet, dessa kallar han studiebesöksmodellen, uppgiftsmodellen och samarbetsmodellen och vilken modell som används har stor betydelse för vad eleverna får ut av besöket.

Utomhuspedagogik i de naturvetenskapliga ämnena

Magnus Göransson, utvecklare på FoU-avdelningen BUF, inriktning utomhuspedagogik vid Halmstad Naturskola och Katarina Haraldsson, PhD, vetenskaplig ledare på FoU-avdelningen BUF Halmstad presenterade nedslag från en forskningsstudie om undervisning i de naturvetenskapliga ämnena med hjälp av utomhuspedagogik. Studien som pågick under ett läsår genomfördes för elever i årskurs 6 på en skola i Halmstad kommun. Studien är inskickad för granskning till en vetenskaplig tidskrift. När studien är publicerad kan det slutliga resultatet delges till intresserade.

TEXT: EMMA CRAWLEY

TEXT: EMMA CRAWLEY

Klätterställning, klätterträd och kojan - platser för barn eller barns platser

Maria Hammarsten, fil. lic. i pedagogik på Högskolan för lärande och kommunikation (HLK) vid Jönköping University (JU), ingår i forskningsmiljön Sustainable Societies (SUS) och är verksam inom temat Sustainability Education Research (SER).

Barn hänvisas till hårdgjorda ytor och tillrättlagda utomhusplatser. "Vildmarken", den "orörda" naturen där barn på egen hand kan upptäcka, lära, leka och skapa – var finns den? Maria forskar för och med barn. Det handlar om barns samspel med olika utomhusplatser och miljöer som skapar olika "erbjudanden". Exempelvis kan ett träd "erbjuda" barn trädklättring. Marias studier handlar också om att skapa förståelse för upplevelser och erfarenheter ur barns perspektiv.

Genom att låta barnet gå först, välja promenadtempot, fotografera vad som är betydelsefullt och berätta om den miljö som barnet är i får hon en kvalitativ förståelse för vilken betydelse som miljön spelar i barns liv, lärande och utveckling.

I ett praktiktäna forskningsprojekt följer hon skolbarn som får lära känna en stor skogsträdgårdsmiljö genom flera träffar på platsen. Hon blev förvånad över ett av sina resultat, som visar att växterna är allra viktigast för barnen. Därefter kommer dammen och grillplatsen, vilket inte är överraskande. Det finns också en tipi i skogsträdgården som barnen gillar. Maria pratar om hur viktigt det är att barn får tillgång till oredigerade platser såsom vild natur, kullar, buskage där det inte är tydligt förutbestämt vad barnen ska göra utan där de i stället kan använda sin fantasi, bedöma och bedriva riskutvecklande aktiviteter och utmanas både fysiskt och mentalt. Hon pratar också om att barns utomhusmiljöer är en viktig hållbarhetsfråga

samt hur utomhusvistelsen och utomhuspedagogiken kan ge förutsättningar för mer jämlik undervisning, inte minst för de barn som behöver en mer variationsrik vardag. Marias föredrag påminner oss om hur viktigt det är att öva sig i att se platser med barns ögon.

TEXT: EMMA CRAWLEY

Maria Hammarsten vid Jönköping University.

Förutom de ovan beskrivna föreläsningarna erbjöds ett stort antal workshops utomhus under de två dagarna. Flera av aktiviteterna hade fokus på biologisk mångfald vilket blev naturligt i detta sammanhang med entusiastiska naturskolepedagoger i ett artrikt landskap.

Lägerskolor

- drömstarten på terminen

Robinson, ett oförglömligt äventyr på en öde ö

Vid terminsstart varje läsår får Örsundsbroskolans sexor i Enköpings kommun uppleva ett Robinsonäventyr på en öde ö i Mälaren. Lägerskolan är sedan många år ett inarbetat samarbetsprojekt mellan Örsundsbroskolans lärare och Enabygdens naturskoleverksamhet (=ENV).

Elevernas föräldrar skjutsar ut eleverna till vägs ände vid Mälarens strand. En duell på fastlandet startar äventyret och vinnande lag i duellen får först välja lägerplats på ön. I en liten båt ror eleverna från fastlandet till ön och all kontakt med den vanliga vardagen bryts. Telefoner lämnas

hemma och nu är "överlevnad" det viktigaste. I mindre lägergrupper om 6-8 elever får eleverna bygga det vindskydd de ska sova i på natten. En eldstad ska iordningställas och ved ska samlas. Under arbetets gång kallas de till personalens basläger då och då, där de olika grupperna genomför tävlingar och lekar där de har möjlighet att vinna lite extra godsaker till kvällen.

ENV är med under hela första dagen och håller i duell, lekar och utmaningar. ENV är också med och stöttar eleverna i byggandet och tar med allt material som behövs för att laga mat och bygga vindskydd. Innan lägerskolan har eleverna övat sig i att göra upp eld och bygga vindskydd.

Båten som eleverna ror med från fastlandet till ön med.

När ENV lämnar Robinsonön på eftermiddagen lagar eleverna mat över öppen eld, badar och bara njuter av skogens ljud ute på den helt obebodda öde ön. För många barn är detta första gången de sover ute och första gången de är ute i skogen så pass länge. En oförglömlig upplevelse.

Naturskolan ENV drivs av Utbildningsförvaltningen i Enköpings kommuns inom avdelningen Stöd och Utveckling. ENV är mycket glada över att kunna vara med och underlätta så att Örsundsbroskolan årligen kan genomföra den här för eleverna

Ett läger där några elever från Örsundsbroskolan ska sova.

mycket minnesvärda upplevelsen. Under årens lopp har många både elever och lärare berättat att denna upplevelse varit starkt bidragande till bra sammanhållning i klassen och att elever och lärare kommit varandra närmare och därigenom förbättrat möjligheterna till lärande.

Lägerskola på Bryggholmen - ett samarbete med Bryggholmsstiftelsen

Under Friluftslivets år 2021 föddes tanken hos ENV att försöka öka intresset för lägerskolor bland Enköpings lärare. På Bryggholmen (en vacker ö inte alls långt från Enköping) finns sedan flera år en lägerplats, Salta Skär som drivs av

Bryggholmsstiftelsen. Stiftelsen ser gärna att fler lägerskolor genomförs på Salta Skär och de beslutade därför att sponsra skolorna med kostnaderna för lägerplatsen och båttransporten till och från Bryggholmen.

Under 2021 och 2022 har nu åtta högstadielklasser i början av höstterminen varit på lägerskola med en övernattning i tältkåtor på Salta Skär. Klasser från högstadiet fick ansöka om platser till lägerskolan. De flesta klasser som ansökte hade team building och att stärka gruppen som sitt argument för att få delta. Naturskolan har med det som utgångspunkt skapat ett program som ger eleverna många möjligheter till samarbete och givetvis gemensamma upplevelser. Eleverna har under lägerskolan fått prova på paddling, matlagning på stekfat över öppen eld, samarbetsövningar samt givetvis umgås och leva under primitiva förhållanden.

I utvärderingarna efter lägerskolorna har lärarna varit mycket

nöjda. På en tiogradig nöjdhetsskala har alla svarat mellan åtta och tio. Lärarna har tryckt på att det stöd kring organisationen som naturskolan varit är en förutsättning för att dom ska orka genomföra det hela.

Frågan vi på Naturskolan ställer oss är om vi på något sätt skulle kunna göra någon typ av lathund som stöd för klasser som skulle vilja göra en egen lägerskola på t.ex. Bryggholmen. Att Naturskolan varje år skulle hjälpa till att arrangera lägerskolor tar mycket resurser och vi skulle hellre se att skolorna själva förstår värdet av en lägerskola i naturen och med hjälp av en lathund klarar av att ordna lägerskolor för sina klasser. Om flera lärare delar på arbetet blir det mindre betungande. Att vara ute i god tid med bokningar och förberedelser hjälper också.

TEXT: MARIA HJORTMAN

FOTO: MARIE NORELIUS

ENABYGDENS NATURSKOLEVERKSAMHET

Adressändring och medlemskap

Vänd dig Jenny Carlsson om du vill ändra en fakturaadress eller om du har frågor angående medlemskap!

E-mail: jenny.carlsson@naturskola.se

Vill du göra en ändring i adresslistan i detta nummer av Att lära in ute-bladet, maila robert.lattman-masch@nynashamn.se

Kontaktpersoner i styrelsen

Region Norr - Johan Agås

Region Uppland – Johan Lindell

Region Stockholm - Patrik Swede

Region Mitt - Magdalena Rehnberg

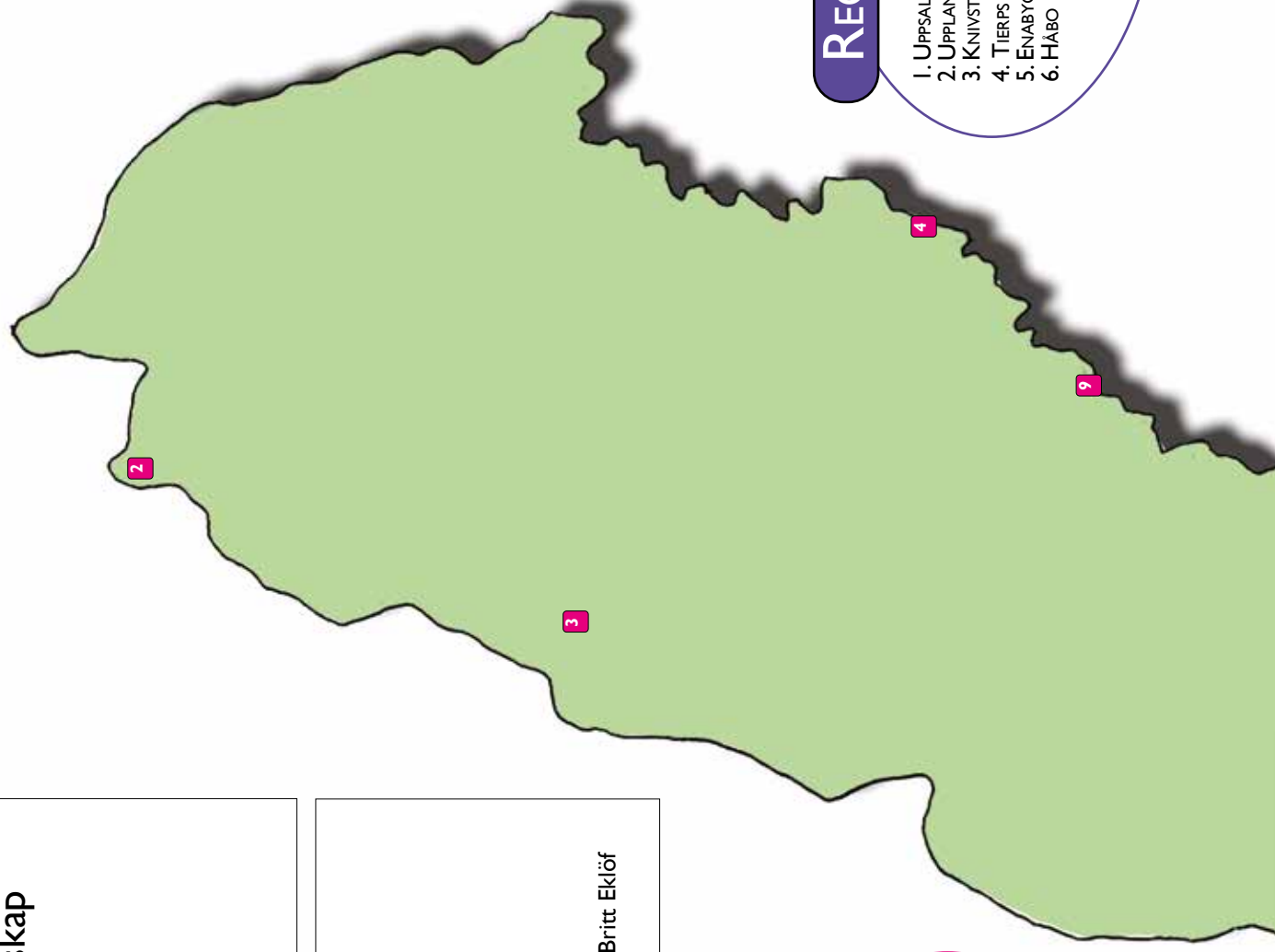
Region Öst – Birgitta Sähkhe

Region Sydväst – Anna Ekblad och Andrea Göök

Finland - Mikael Lundqvist

Naturskoleföreningens seniorgrupp – Mia Bucht, Britt Eklöf

Naturskolor i Sverige 2023

REGION NORR

2. NATURUM ABISKO
3. NATURUM VINDELFJÄLLEN AMMARNÄS
4. NATURSKOLAN I UMEÅ
6. NATURUM FULUFJÄLLET
7. FALLU NATURSKOLA
8. NATURUM DALARNA
9. NATURUM HÖGA KUSTEN
10. ROVDJURSCENTRET DE FEM STORA

REGION UPPLAND

1. UPPSALA NATURSKOLA
2. UPPLANDSSTIFTELSENS NATURSKOLA
3. KNIVSTA NATURSKOLA
4. TIERPS NATURSKOLA
5. ENBYGDENS NATURSKOLEVERKSAMHET
6. HÄBO NATURSKOLA VATTUNÖDEN

REGION MITT

1. NATURSKOLAN ÅSKÖVIKEN
2. NATURSKOLAN I ESKILTUNA
3. ÖREBRO NATURSKOLA
4. NATURSKOLAN I LEKEBERG
5. KVARNTORP NATURSKOLA
6. KARLSTADS NATURSKOLA
7. NORA NATURSKOLA
8. NATURSKOLAN KVARNHAGSTORP
9. KULTURMILJÖVÅRD MÅLÅRDALLEN
10. LEAD FOR ESD

REGION STHLM

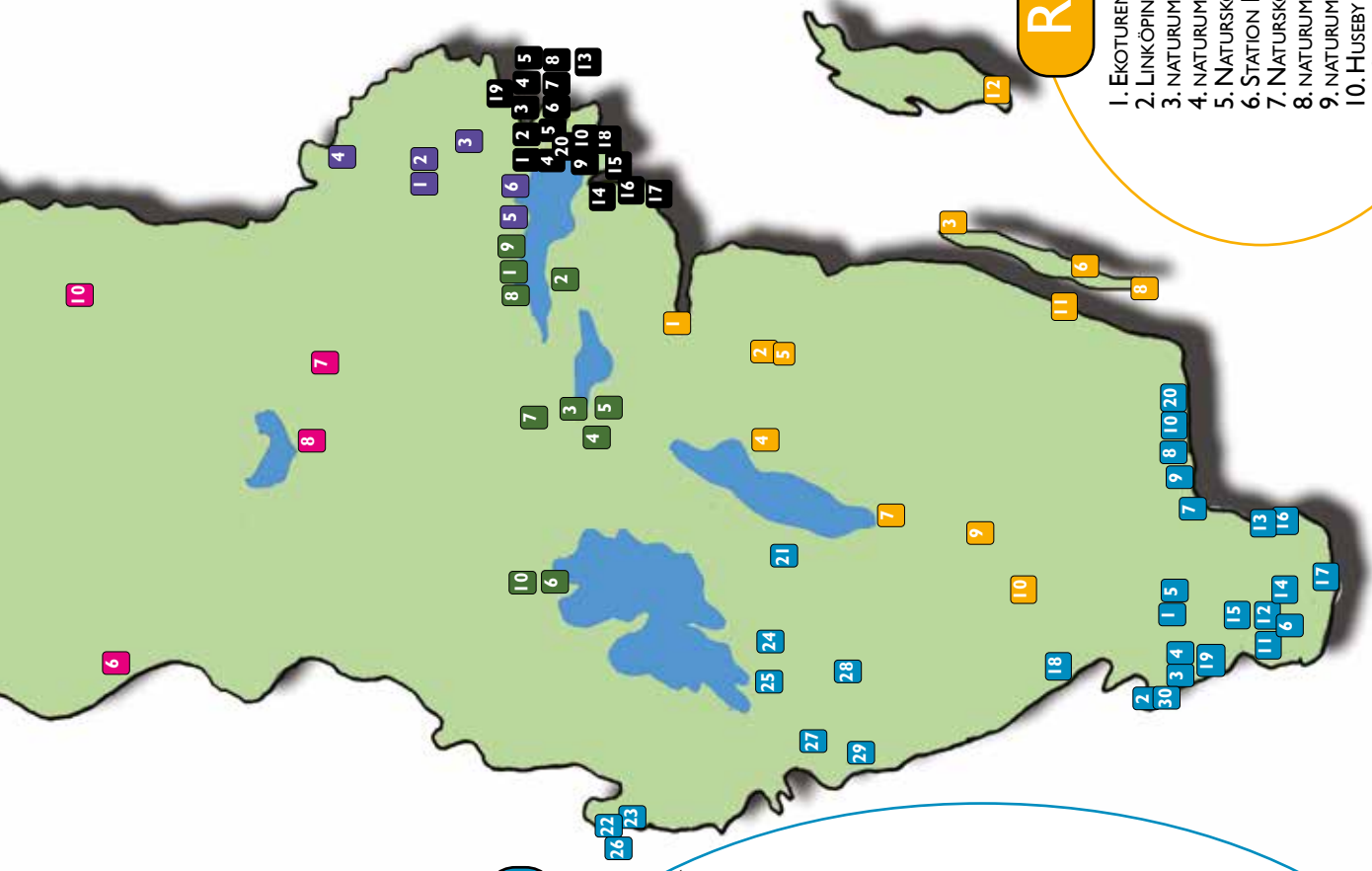
1. SIGTUNA NATURSKOLA
2. UPPLANDS VÄSBY NATURSKOLA
3. NATURSKOLAN I SOLLENTUNA
4. SOLNA NATURSKOLA
5. LIDINGÖ NATURSKOLA
6. EGGEBY GÅRDS NATURSKOLA
7. EKERÖ MILJÖUTBILDNING
8. NATURENS HUS
9. MILJÖVERKSTAN VID FLATEN
10. BOTKYRKA NATURSKOLA/FÄLTBUSSEN
13. TYRESÖ NATURSKOLA
14. SÖDERTÄLJE NATURSKOLA
15. NYNÄSHAMNS NATURSKOLA
16. NYKÖPINGS NATURSKOLA
17. NATURUM STENDÖRREN
18. MILJÖVERKSTAN I HANINGE
19. NORRTÄLJE NATURCENTRUM
20. FÄLTABBET STOCKHOLM

REGION ÖST

1. EKOTUREN - MILJÖ- OCH NATURBUSSEN
2. LINKÖPINGS NATURCENTRUM
3. NATURUM BYXELKROK
4. NATURUM TAKERN
5. NATURSKOLAN EKEN
6. STATION LINNÉ
7. NATURSKOLAN OCH EKOBUSSEN I JÖNKÖPING
8. NATURUM OTTENBY
9. NATURUM STORE MOSSE
10. HUSEBY NATURSKOLA
11. ÖSTKUSTENS VATTENSAMLING
12. NATURUM GOTLAND

REGION SYDVÄST

1. NATURUM SÖDERÅSEN
2. NATURUM KULLABERG
3. FREDRIKSDAL MUSEER OCH TRÄDGÅRDAR
4. MILJÖVERKSTADEN
5. NATURSKOLAN SÖDERÅSEN
6. NATURUM SKRYLLE
7. NATURUM VATTENRIKET
8. IRE NATUR- OCH KULTURSKOLA
9. NATURSKOLAN I SÖLVEBORG
10. NATURUM BLEKINGE
11. NATURSKOLAN I LUND
12. NATUR I FOKUS
13. NATURSKOLAN ÖSTERLEN
14. HÖRJELGÅRDEN
15. STIFTELSEN SKÅNSKA LANDSKAP
16. NATURUM STENSHUVUD
17. MARIETORPS NATURSKOLA
18. HALMSTAD NATURSKOLA
19. NATURSKOLAN I HELSINGBORG
20. TANT GRÖN AB
21. NATURUM HORNBOGASJÖN
22. KOSTERS TRÄDGÅRDAR
23. EKOPARK STRÖMSTAD
24. VARA NATURSKOLA
25. HUNNEBERGS NATURSKOLA
26. NATURUM KOSTERHAVET
27. GÖTEBORGS BOTANISKA TRÄDGÅRD
28. BORÅS NATURSKOLA
29. NATURHISTORISKA MUSEET
30. HÖGANÄS MOBILA NATURSKOLA

Region Norr

FALU NATURSKOLA

(Evis Engman, Anna-Karin Axellie, Gordon Eadie, Anders Sjöberg, Elin Jernberg, Sofia Ek)
Lilltorpsv. 55
791 94 Falun
Anna-Karin 023-86109
Evis 023-86111, Anders 023-86110
Britt 023-82100, Gordon 023-86239
naturskolan@falun.se
www.falun.se/naturskolan

NATURSKOLAN I UMEÅ

(Erika Åberg, Agneta Fries, Lennart Wendel, Hasse Lindborg, Matz Glantz)
c/o Maja Beskowskolan
FRidhemsvägen 2
903 37 Umeå
tel: 090-16 50 95, 070-569 03 21
erika.aberg@umea.se
www.umea.se/naturskolan

NATURUM ABISKO

(Lo Fischer)
Box 26
961 07 Abisko
Tel 0908-78860 070-619 88 60
lo.fischer@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/norrbottn

NATURUM DALARNA

(Åsa Pokela)
Buffils Annas väg 36
793 60 Siljansnäs
asa.pokela@lansstyrelsen.se
naturum.dalarna@lansstyrelsen.se
www.naturumdalarna.se

NATURUM FULUFJÄLLET

(Sofia Tiger)
Box 128
790 90 Särna
076- 80 999 67
010 225 0349 (naturum Fulufjället)
Sofia.Tiger@lansstyrelsen.se
www.fulufjallet.se

NATURUM HÖGA KUSTEN

Skuleberget
870 33 Docksta
tel. 0613- 700 200
info@naturumhogakusten.se
www.naturumhogakusten.se

NATURUM VINDELFJÄLLEN

AMMARNÄS

(Ludmilla Wieslander)
Box 133
924 22 AMMARNÄS
Tjulträskvägen 1, 924 95 AMMARNÄS
010-225 44 61
070-3680165
naturum.ammarnas@lansstyrelsen.se
www.vindelfjallen.se
Facebook:Vindelfjällens naturreservat

STIFTELSEN ROVDJURSCENTRET

DE STORA FEM

Vallmovägen 47
820 40 Järvö

Region Uppland

KNIVSTA NATURSKOLA

(Sara Antell)
Kasby 13
741 93 Knivsta
tel 073- 826 17 48
edanaturskola@gmail.com
www.upplandsstiftelsen.se

ENABYGDENS

NATURSKOLEVERKSAMHET

(Maria Hjortman, Marie Norelius, Daniel Holm)
Utbildningsförvaltningen
Linbanegatan 12
745 34 Enköpings kommun
Maria 0171-625767
Marie 070-3311917
Daniel 0171-625294
maria.hjortman@enkoping.se
marie.norelius@enkoping.se
daniel.holm@enkoping.se

HÅBO NATURSKOLA VATTUNÖDEN

(Monica Happe Linde)
Håbo Naturskola Vattunöden
Monica Happe Linde
Vibyskolan
Skolhyddan
746 37 Bålsta
monica.happelinde@edu.habo.se

TIERPS NATURSKOLA

(Katarina Larsson, Helena Söderberg)
Hällnäs skola
Edvallavägen 17
819 64 Hällnäs
katarina.larsson@utb.tierp.se
helena.soderberg@utb.tierp.se

UPPLANDSSTIFTELSENS

NATURSKOLA

(Johan Lindell)
Upplandsstiftelsen
Box 26074
751 85 Uppsala
mobil 076-7687755 (Johan)
johan.lindell@upplandsstiftelsen.se
www.upplandsstiftelsen.se/naturskola

UPPSALA NATURSKOLA

(Anna Aldén, Frida Sjösten, Magnus Holt, Shanti Wittmar)
Hammaraskog
755 91 UPPSALA
Anna 070-8563802
Frida 076-6952630
Magnus Holt 072-574 80 21
Shanti Wittmar 070-856 38 03
naturskolan@ uppsala.se
www.naturskolan. uppsala.se

Region Stockholm

LIDINGÖ NATURSKOLA

(Åsa Backlund)
Östra Allén 1
181 65 Lidingö
Tel. 073-913 35 79
lidingonaturskola@gmail.com

BOTKYRKA NATURSKOLA

(Annika Norin, Anders Bengtsson, Helena Osswald)
Botkyrka kommun
Naturpedagogiskt centrum
147 85 Tumba
Helena: 073-833 79 99
helena.osswald@botkyrka.se

Botkyrka kommun
Fältbussen
147 85 Tumba
tel: 08-530 611 45
faltbussen@botkyrka.se

EGGEBY GÅRDS NATURSKOLA

(Anna Rådström)
Eggeby gård
163 62 Spånga
tel: 08-508 03 897, 0761 20 38 97
anna.radstrom@edu.stockholm.se
eggeby.naturskola@edu.stockholm.se
www.pedagogstockholm.se/eggebygardsnaturskola

EKERÖ MILJÖUTBILDNING

(Lena Borg)
Box 205
178 23 Ekerö
lena.borg@ekero.se
tel. 073-660 40 13
www.ekero.se

FÄLTLABBET

STOCKHOLMS MOBILA NATURSKOLA

(Charlotte Scherp)
charlotte.scherp.nilsson@edu.
stockholm.se
tel: 08-50832293

NORRTÄLJE NATURCENTRUM

(Anna Westerlund)
Färsna gård 1
761 54 Norrtälje
Tel. 0176-184 02, 073-0753627
anna@norrtaljenaturcentrum.se
www.norrtaljenaturcentrum.se

MILJÖVERKSTAN I HANINGE

(Pär Pluschke, Patrik Swede, Therese Säfström)
Rudan center
Rudanvägen 45
136 50 Jordbro
Patrik 08-606 81 99
patrik.swede@haninge.se
Pär 08-606 81 95
par.pluschke@haninge.se
Therese 08-606 96 23
www.haninge.se/miljoverkstan

MILJÖVERKSTAN VID FLATEN

(Lisa Behrenfeldt)
lisa.behrenfeldt@gmail.com

NATURENS HUS

(Charlotte Flodin)
Gustafsborgsvägen 20
114 18 Stockholm
08-790 98 07
biologi@vetenskapenshus.se
www.vetenskapenshus.se

NATURSKOLAN I SOLLENTUNA

(Charlotte Gleave Riemann, Veronica Morin, Ulli Meurling)
Väsby Gård 191 62 SOLLENTUNA
Charlotte 0739-152935
Veronica 0736-652644
Ulli 0739-150259
naturskolan@edu.sollentuna.se
http://naturskolan.edu.sollentuna.se

NATURUM STENDÖRREN

(Johanna Öhr, Petra Lundin)
Länsstyrelsen i Södermanlands län
611 86 Nyköping
073-0318105
0155-263180
naturum.stendorren@lansstyrelsen.se

NYKÖPINGS NATURSKOLA

(Anna Holst)
Nyköpings kommun
Helgona Söra
611 94 Nyköping
Anna H 073-426 86 67
anna.holst@nykoping.se
www.nykoping.se/naturskolan/

NYNÄSHAMNS NATURSKOLA

(Robert Lättman-Masch, Ylva Skilberg)
Nynäshamn kommun
Naturskolan
149 81 NYNÄSHAMN
Besöksadress: Sjöudden, Ösmo
Robert 08-520 73708
Ylva 08-520 73709
robert.lattman-masch@nynashamn.se
ylva.skilberg@nynashamn.se
https://nynashamn.se/naturskolan
www.nynashamnsnaturskola.se

SIGTUNA NATURSKOLA

(Jan-Erik Haggarrsson, Peja Snöbohm, Friedrich Hehl, Martin Linden, Martina Kadin)
Sigtuna kommun
195 85 MÄRSTA
Peja 070-6552365
per.snobohm@sigtuna.se
www.sigtunanaturskola.se

SOLNA NATURSKOLA

(Ninni Reinebo Engström, Kristina Westman, Karolina Jerra)
Överjärva gård
170 69 SOLNA
Ninni 072 583 10 75
ninni.reinebo-engstrom@solna.se
Kristina 072 583 15 81
kristina.westman@solna.se
Karolina 072 583 15 82
karolina.jerra@solna.se
www.overjarvagard.se

SÖDERTÄLJE NATURSKOLA

(Ulrika Svane, Michaela Jähnke, Malena von Huth, Sofia Heldt)
Södertälje kommun
151 89 Södertälje
Ulrika 08-5230 32 73
Michaela 08-5230 37 68
Malena 08-5230 33 56
Sofia 08-5230 62 04
naturskolan@sodertalje.se
www.sodertalje.se/naturskolan

TYRESÖ NATURSKOLA

(Jonas Hedlund, Martina Kiibus, Annika Wiberg)
c/o Martina Kiibus
Runiusgatan 12
112 55 Stockholm
Besöksadress: Alby friluftsgård, Tyresö
Jonas 070-1698219,
jonas.hedlund@tyreso.se
Martina 073-1698183
martina.kiibus@tyreso.se
Annika 073-6887327
annika.wiberg@tyreso.se
www.tyreso.se/naturskolan

ULVSÄATTRASKOLAN NATURSKOLAN

Källtorpsvägen 60
176 76 Järfälla

UPPLANDS VÄSBY NATURSKOLA

Miljö- och hälsoskyddskontoret
194 80 Upplands Väsby
Besöksadress: Skeppartorp
tel 08-590 899 28

Region Mitt

KARLSTADS NATURSKOLA

(Nina Holm, Catarina Lööf, Louice Wäger)
c/o Laboratoriet
Kolvgatan 3
653 41 Karlstad
Nina 054-540 29 33
Catarina 054-540 32 53
Louice 054-540 35 29
naturskolan@karlstad.se
skola.karlstad.se/naturskolan

NATURSKOLAN I KVARNTORP

(Per Karlsson Linderum, Jenny Persson)
Postadress:
Naturskolan
Exp.Vialundsskolan
Villagatan 36B
692 35 Kumla

Besöksadress:
Kvarntorp Lugnet 102
Kvarntorp 102
692 92 Kumla
Tel 076-1391031
per.karlsson-linderum@skola.kumla.se
jenny.persson@skola.kumla.se

LEAD FOR ESD

(Emma Crawley)
Skolgatan 7
655 60 Molkom
0708-243149
emma@leadforesd.se
www.leadforesd.se

NATURSKOLAN ASKÖVIKEN

(Bengt Löving, Christina Larsson,
Eva Kruse, Jessica Berg, Magdalena
Rehnberg, Mikael Stenberg, Emma
Crawley)
Naturskolan Asköviken
Västerås Stad
Grundskoleverksamheten
721 87 Västerås
Linda 021-39 41 57
naturskola@vasteras.se
www.vasteras.se/naturskolanaskoviken

NATURSKOLAN I ESKILSTUNA

(Ann-Sofie Hagen, Magnus Svarfvar,
Steven Tremblay)
Postadress: Naturskolan
c/o Skjulsta resurscenter
Skjulstagatan 3 a
632 29 Eskilstuna
Besöksadress:
Skjulsta Kvarnstugan, Eskilstuna
naturskolan@eskestuna.se
Marlene 070-0862290
Ann-Sofie 070-1566318
Magnus 072-1458968
naturskolan@eskestuna.se
www.eskestuna.se/naturskolan

NATURSKOLAN KVARNHAGSTORP

(Hasse Gustavsson)
Hallstahammars kommun
Parkskolan, Parkgatan 25
734 35 Hallstahammar
tel 0220 24221
hans.gustavsson@edu.hallstahammar.se

NATURSKOLAN I LEKEBERG

Fritidsavdelningen
Kultur och Bildningsförvaltningen
Lekebergs kommun
716 81 Fjugesta
Tel 0585-48972, 070-652 94 00
[www.lekeberg.se/Barn-utbildning/
Naturskola-i-Sixtorp](http://www.lekeberg.se/Barn-utbildning/Naturskola-i-Sixtorp)

NORA NATURSKOLA

(Lotta Sörman)
c/o Naturskyddsföreningen
Lena Bjärmark
Rådstugugatan 13
713 31 Nora
tel: 0703-403013
lotta.sorman@naturskyddsforeningen.se

STIFTELSEN KULTURMILJÖVÄRD

MÄLARDALEN
Storgatan 41
722 12 Västerås

ÖREBRO NATURSKOLA

(Cecilia Bremer,
Malin Bideby, Magdalena Andersson, Adil
Sadiku, Antanios Hanna, Malin Halldin)
Oljevägen 15
703 82 Örebro
tel 019-216861
naturskolan@orebro.se
www.orebro.se/naturskolan

Region Sydväst

BORÅS NATURSKOLA

(Erik Vikstrand)
Navet
Nybrogatan 9A
503 31 Borås
tel 033-41 00 09
erik.vikstrand@navet.com

EKOPARK STRÖMSTAD

Strömstad kommun
Tekniska förvaltningen
Margareta Nordström
Prästängsvägen 30
452 33 Strömstad
Besöksadress: Sältegratan 8
452 90 Strömstad
tel 0526-19 444
ekopark@stromstad.se
www.stromstad.se/ekopark

FREDRIKSDAL MUSEER OCH

TRÄDGÅRDAR

(Åsa Hässlekvist, Anna Jönsson, Marie
Mårtensson, Ricky Wrentner)
251 89 Helsingborg
Åsa 0703-934563
Anna 0731-533847
Marie 0732-311121
Ricky 0705-904556
asa.hasslekvist@helsingborg.se
anna.jonsson5@helsingborg.se
marie.martensson2@helsingborg.se
ricky.wrentner@helsingborg.se
www.fredriksdal.se

GÖTEBORGS BOTANISKA TRÄDGÅRD

(Helen Ekvall, Kennert Danielsson, Ka-
ren Otto)
Carl Skottsbergs gata 22A
413 19 Göteborg
Helen tel. 0703 698879
helen.ekvall@vgregion.se
kennert.danielsson@vgregion.se
karen.otto@vgregion.se
www.botaniska.se

HALMSTAD NATURSKOLA

(Magnus Göranson, Eva Axheden,
Mikael Lundqvist)
Resurscentrum Lärande Kärnhuset Näs-
sjögatan 6
302 47 HALMSTAD
Magnus 070-2765116
magnus.goranson@halmstad.se
Eva 072-1519701
eva.axheden@halmstad.se
Mikael 073-1434180
mikael.lundqvist@halmstad.se

HUNNEBERGS NATURSKOLA

(Monika Ståhl)
Hunneberg 129
468 31 Hunneberg
tel: 0708-246202
info@hunnebergsnaturskola.se
www.hunnebergsnaturskola.se

HÖGANÄS MOBILA NATURSKOLA

kommunen@hoganäs.se

HÖRJELGÅRDEN

(Hjalmar Dahm)
Hörjelgården (belägen i Sjöbo kommun)
c/o Hjalmar Dahm
Björkenskalsvägen 6
247 45 Torna Hällestad
Tel: 073-3260172
e-post: horjelgarden@gmail.com
<http://skane.naturskyddsforeningen.se/horjelgarden/>

IRE NATUR- OCH KULTURSKOLA

KREATIVUM SCIENCE CENTER
(Eva Eriksson, Pär Glans, David Samuelsson)
Rådhuset
374 91 Karlshamn
tel 0454-62143
ire@utb.karlshamn.se

KOSTERS TRÄDGÅRDAR

(Stefan von Bothmer)
Långegärde
452 05 Sydkoster
0526-205 99, 070-600 13 13
stefan@kosterstradgardar.se

MARIETORPS NATURSKOLA

(Hans Nilsson-Dahlin, Leonor Lavröd)
Piparegränd 3
271 80 Ystad
Besöksadress: Skogvaktarevägen 93
271 60 Ystad
Tel 070-991 70 54
marietorpsnaturskola@ystad.se

MILJÖVERKSTADEN

(Klas Nyberg m.fl.)
Stadsbyggnadsförvaltningen
251 89 Helsingborg
Tel. 042-10 70 81, fax 18 77 80
Mobil 070-396 66 31
klas.nyberg@helsingborg.se

NATUR I FOKUS

c/o Ingegerd Ljungblom
Sunnanväg 237 bv
222 70 Lund
070-67 31 281
naturifokus@gmail.com
www.naturifokus.se

NATURSKOLAN I LUND

(Eva Persson, Carolina Lindeblad, Anna Ekblad, Lina Hällström, Anna Rosdal)
Box 41
221 00 LUND
Besöksadress: Svanegatan 9
tel: 046-359 70 60
naturskolan@lund.se
www.lund.se/naturskolan

NATURSKOLAN HELSINGBORG

Skol- och fritidsförvaltningen
Filbornavägen 101
256 61 Helsingborg
0733-105943
cecilia.sorensson@helsingborg.se
pedagogisktcenter@helsingborg.se

NATURSKOLAN SÖLVESBORG

(Pia Nilsson, Mattias Bertilsson)
Yndebyväg 22
294 92 Sölvesborg
tel 0456-81 66 47 (Pia)
tel 0456-81 66 48 (Mattias)
naturskolan@skola.solvesborg.se

NATURSKOLAN SÖDERÅSEN

(Lotta Lundberg)
Stubbaröd
268 76 KÅGERÖD
tel: 0418-81064
lotta.lundberg@ipbo.se

NATURSKOLAN ÖSTERLEN

(Andrea Göök)
Karakåsvägen 45
277 35 Kivik
tel 0414 - 819518
andrea.gook@simrishamn.se

NATURUM BLEKINGE

(Robert Ekholm)
Gymnastiken
Ronneby Brunnsspark
372 36 RONNEBY
tel: 0457-168 15
naturum.blekinge@lansstyrelsen.se
www.naturumblekinge.se

NATURUM HORNBOGASJÖN

(Sofie Stålhand)
Hornborgasjön
521 98 BRODDETORP
tel: 010-2245659
sofie.stalhand@lansstyrelsen.se

NATURUM KOSTERHAVET

Sydkoster
Tel: 010-224 54 00

NATURUM KULLABERG

(Helén Thorn Jönsson)
Italienska vägen 323
263 77 Mölle
tel 042-347056, 0768-401505
helen.thorn.jonsson@lansstyrelsen.se
www.kullabergsnatur.se

NATURUM SKRYLLE

(Christina Persson, Marie Sager)
Hardeberga 161
247 91 Södra Sandby
0761-335373 (naturvägledarna)
naturum@lund.se
<http://skrylle.se>

NATURUM SÖDERÅSEN

(Åsa Elfström)
Skärälid 747
264 53 Ljungbyhed
Tel. 0435-44 21 20, 070-663 53 65
naturum.soderasen@lansstyrelsen.se
charlotte.lundberg@svalov.se
www.nationalpark-soderasen.lst.se

NATURUM STENSHUVUD

(Line Persson)
Länsstyrelsen i Skåne län
277 35 Kivik
tel: 0414- 70 882, fax: 0414- 70982
naturum@stenshuvud.se
www.stenshuvud.se

NATURUM VATTENRIKET

(Sam Peterson)
Naturumsvägen 2
291 59 Kristianstad
Tel: 044-13 23 74, 0738-53 23 74
sam.peterson@kristianstad.se
www.vattenriket.kristianstad.se

STIFTELSEN SKÅNSKA LANDSKAP

(Åsa Johansson, Anders Larsson)
Att. Utomhuspedagogiken
Nya torg 11
243 30 Höör
sms: 0768-87 18 83
asa.johansson@skanskalandskap.se
anders.larsson@skanskalandskap.se
www.skanskalandskap.se

TANT GRÖN AB

Ekorrsvägen 2
371 42 Karlskrona

VARA NATURSKOLA

(Anna Bergqvist-Svensson)
Nästegårdsskolan
Götgatan 9
535 30 Kvänum
Tel: 0512-31602 Fax: 0512-92685
Mobilnr: 076-8330622
naturskolan@vara.se

VÄSTARVET

GÖTEBORGS NATURHISTORISKA

MUSEUM

(Lotta Backman, Maria Carlsson)
Box 7283
402 35 Göteborg
Lotta tel. 010-441 42 33
lotta.m.backman@vgregion.se
maria.carlsson@vgregion.se

Region Öst

EKOTUREN

(Anette Aspegren-Göldorff)
c/o Anette Aspegren-Göldorff
Sotaregatan 8
603 62 Norrköping
tel. 070-286 22 06
anette@ekoturen.se
www.ekoturen.se

HUSEBY NATURSKOLA

(Marie Mårtensson)
Huseby Bruk AB
Gamla smedjan
340 32 Grimslöv
0470-75 20 97
naturum@husebybruk.se
www.naturumkronoberg.se

LINKÖPINGS NATURCENTRUM

(Mickaela Thilly)
Lasarettsgatan 1
58229 Linköping
013-206268
076-322752
linkopingsnaturcentrum@calluna.se
www.linkopingsnaturcentrum.se/natur-skola

NATURSKOLAN EKEN

(Carina Brage, Eva Lunnbäck)
Linköpings naturskola
Åkersbergsgatan 5
582 52 Linköping
Tel 0708-81 23 36

TRANÅS NATURSKOLA

(Susanne Davidsson)
Junkaremålsskolan
573 82 Tranås
Susanne 070-336 97 18
susanne.davidsson@tranas.se

NATURUM GOTLAND

(Laila Asterhag)
Vamlingbo Prästgård
623 31 Burgsvik
Tel: 010 - 223 96 90
laila.asterhag@lansstyrelsen.se
www.naturumgotland.se

NATURUM TAKERN

(Malin Granlund Feldt)
Glänås
590 22 Väderstad
malin.granlund-feldt@lansstyrelsen.se
www.naturumtakern.se

NATURUM OTTENBY

(Liselotte Wetterstrand Waldenström)
Ottenby 401
380 65 Degerhamn
0485-66 12 00
naturum@ottenby.se
www.naturum.ottenby.se

NATURUM STORE MOSSE

(Martha Wägeus)
Store Mosse Nationalpark
330 33 Hillerstorp
0370-23792, 070-5682849

NATURUM TROLLSKOGEN

(Marie Larsson)
Trollskogsvägen 20
380 75 Byxelkrok
Tel. 070-630 58 65
marie.larsson@lansstyrelsen.se

NATURSKOLAN OCH EKOBUSSEN I

JÖNKÖPING
(Sabine Lind)
Jönköpings kommun
Utbildningsförvaltningen
Västra Holmgatan 34 A
553 23 Jönköping
sabine.lind@jonkoping.se
tel 036-10 24 76
www.jonkoping.se

ÖSTKUSTENS VATTENSAMLING

Renate Foks
c/o Kalmar kommun
Box 611 391 62 Kalmar
Tel 0480-450173
www.vattensamling.se/skolan/

STATION LINNÉ

(Dave Karlsson)
Ölands Skogsby 161
386 93 Färjestaden
Tel. 0485-385 84
info@stationlinne.se
www.stationlinne.se

Utanför Sverige

KARLEBY NATURSKOLA,

UNGDOMSCENTRUM VILLA ELBA
(Markku Hukari, Heidi Vidjeskog, Markus Nisula, Emilia Eteläaho)
Sandstrandsvägen 60
67100 Karleby
Finland
luontokoulu@villaelba.fi
www.villaelba.fi/sv

KVARKENS NATURSKOLA

(Ida Berg, Patricia Ljungqvist)
Rantalinna, Strandgatan
65100 Vasa Finland
Tel.+358-40 4199 756
kvarkensnaturskola@naturochmiljo.fi
www.kvarkensnaturskola.fi

NÁTTÚRSKÓLI REYKJAVÍKUR

(Ævar Adalsteinsson)
Senter för utiskole
Fristundamiðstöðin Gufunesbæ
v/Gufunesveg 112
Reykjavík
Island

NATURSKOLAN UTTERN

(Pia Bäckman, Emilia Nordling, Linda Sointu,)
Åvikhemmet
Västra Kungsbron 52
025 80 Sjundeå
Finland
tel +358-50 462 9947
pia.backman@naturochmiljo.fi
emilia.nordling@naturochmiljo.fi
linda.sointu@naturochmiljo.fi
www.naturochmiljo.fi

BORGÅ NATURSKOLA

(Pia Lindström)
Miljövärdens
Biskopsgatan 38
06100 Borgå
Finland
pia.lindstrom@borga.fi
+358-40 760 5520
www.borga.fi

ÅLANDS NATURSKOLA

(Åsa Andersson)
Jomalagårdsväg 16 bst 9
22150 Jomala
alandsnaturskola@naturochmiljo.fi
Tel.+358-45 2700 318
www.naturochmiljo.fi

Lägerskolan Gården Ön

- En plats för lärande, lek, fritid och vila...
...och lite kill i magen!

Klocka är 9 på morgonen. Elever strömmar ut ur bussen som nyss parkerat på grusplanen bakom ladan. De ser sig om...söker lite nyfiken med blicken över gården... kanske också lite smånervöst hos vissa. Hos andra, speciellt de yngre eleverna, ser man tydligt hur det spritter i benen...de tar några snabba steg mot gräsplanen och grillplatserna innan läraren ropar in dem igen. För egen del började dagen med att jag anlände till Ön någon timme tidigare för att tillsammans med mina kollegor förbereda dagens aktiviteter. Jag går en runda i omgivningarna för att kolla läget och säger godmorgon till alla gårdens vildkaniner jag möter. Vissa dagar ligger dimman tät över sjön innan den sakta stiger över höjderna som reser sig runt sjön. Har jag tur får jag lyssna till Storlommens fantastiska rop som sprider sig långt

bort vidare över landskapet...annars är det helt tyst den här stunden... väldigt tyst...

Vi samlas alltid ute på den stora gräsmattan, presenterar oss för eleverna och berättar kort om lägerskolan och dess omgivningar, pratar om dagens innehåll och om allemansrätten. Vi tycker det är viktigt att berätta för eleverna att detta är en vanlig skoldag, på en annan plats. Men

vi berättar också att de under dagen har möjligheter att slappna av, vara med kompisar och njuta av stillheten i naturen. Det är viktigt att eleverna får en känsla av trygghet...av oss... av platsen...och att alla är lika viktiga för gemenskapen. Därför samlas vi alltid i en ring där ingen står framför någon annan...eller bakom...alla är likvärdiga i gruppen. Ofta inleder vi här med någon aktivitet som testar

Torvsjön.

fokuset i gruppen t.ex. Ärtpåarna, Fånga finger eller Möta blicken. Så småningom är det dags för dagens aktiviteter...

Hur funkar det?

Sedan 1986 har Naturskolan bedrivit lägerverksamhet på Gården Ön. Ön är egentligen idag en halvö som ligger vackert vid Torvsjön på randen till Skedalaskogs södra gräns, ungefär en mil öster om Halmstad vid väg 25 mot Växjö. Lägerskolan är i första hand till för barn/elever och pedagoger inom Halmstad Kommuns Barn- och Ungdomsförvaltnings 1-16 års verksamhet, d.v.s. grundskolor och förskolor. För dessa är vistelsen kostnadsfri. Verksamheter för barn och ungdomar i andra förvaltningar

Uteklassrummet och grillplatser med utsikt över sjön.

eller kommuner är också välkomna i mån av plats och betalar då en mindre summa per dygn. Det är kommunens Teknik- och Fastighetsförvaltning som ansvarar för skötseln av området, och det finns också en vaktmästare knuten till lägerskolan.

Lägerskolan är i stort sett fullbokad från april till oktober, men även under den kallare delen av året bokas vistelser in. Lärarna/ledarna gör själva en bokningsförfrågan i kommunens lokalbokningssystem och Naturskolan godkänner bokningen. Läraren hämtar ut nyckel och ordnar med transport själva, ofta med buss men en hel del klasser cyklar till Gården Ön längs den f.d. smalspåriga järnvägen mellan Halmstad och Simlångsdalen, Bolmenbanan, vilken nu mera har en asfalterad banvall. Naturskolan står för råvaror till frukost och kvällsmål som hämtas

tillsammans med lunchen, som skolan själva bekostar, vid ett utlämningskök på en av kommunens skolor.

Gården ligger i en fantastisk kulturmiljö som inspirerar till lek och lärande. Lokalerna ligger precis intill sjön med en liten sandstrand och brygga. När man har bokat in en lägervistelse har klasserna tillgång till kanoter med tillhörande flytvästar, paddlar och en räddningseka. I omgivningen finns ett uteklassrum, tältkåta, grillplatser och många sittplatser under tak. Uteklassrummet ligger vackert på en liten höjd med utsikt över sjön. Under taket kan klassen söka skydd om oväder drar förbi. Här finns sittbänkar med plats för hela klassen och en murad eldstad där man kan samlas och värma sig eller laga lunchen tillsammans över öppen eld. Det finns en historierunda i gårdsmiljön

Halmstad Naturskola

Halmstads Naturskola inspirerar, handleder och kompetensutvecklar kring lärandet för hållbar utveckling med utomhuspedagogiken som arbetssätt. Vi arbetar med barn/elever och pedagoger inom Halmstads kommuns 1-16 års verksamhet, gärna i skolans eller förskolans närmiljö, men också på Lägerskolan Gården Ön.

som lär elever och pedagoger om gårdens kultur- och naturmiljö, och från gården är det gångavstånd till Skedalaskog där det finns flera vandringsleder med olika längd. I själva övernattningsbyggnaden finns 32 sängplatser fördelat på 8 rum, kök, toaletter och en stor matsal. I labbet kan klasserna arbeta med naturen ihop med IT och teknik samt låna håvar för att undersöka sjön. Här finns det inga gränser för vad eleverna kan upptäcka och utforska.

De som önskar pedagogisk handledning av Naturskolans pedagoger under vistelsen gör en anteckning om detta i bokningen och meddelar Naturskolan via e-post. Vi har alltså inga färdiga teman som man bokar in sig på, utan antingen planerar lärarna själva för klassens vistelse eller så planerar de aktiviteter tillsammans med oss på Naturskolan. Vistelsen används ofta till att, med Naturskolans hjälp, hålla friluftsdagar med orientering, vindskyddsbygge, kanot och vandring. Men andra använder också vistelsen för att få andra perspektiv och infallsvinklar på sina skolämnen t.ex. utematematik,

Utsiktspplatsen.

utesvenska eller matlagning utomhus. De flesta som kommer till Ön och vill ha Naturskolans hjälp önskar också att aktiviteterna ska vara av samarbetande karaktär, att gruppen ska få möjligheter att lära känna varandra och samarbeta under andra former än så som det görs i skolan.

Aktiviteter med Naturskolan

Efter samlingen på gräsplanen börjar dagens aktiviteter. Det som kanske särskiljer oss från andra lägerskolor eller naturskoleverksamheter är de möjligheterna vi har att faktiskt, under en förmiddag eller skoldag, besöka både en sjö där vi kan paddla kanot och en skog med bra höjdskillnader, stigar och leder samt olika skogsbiotoper. Efter att ha instruerat gruppen om paddlingstekniker och säkerhet paddlar eleverna i par eller tre och tre över sjön där de får hjälpas åt att dra upp kanoterna på land och förbereda dem för hemfärden senare. Nu är det dags för att klättra i skogsmiljön från sjön och upp ca 100 höjdmeter. Området är mycket kuperat från ca 50 m (sjönivå) till ca 150 m över havet. I klättringen får eleverna samarbeta och ha koll på/hjälpa kompiserna bakom

sig hela tiden. Många elever känner kill i magen och har bendaller under klättringen och någon utbrast t.o.m. "Har ni verkligen tillstånd att ta oss upp den här vägen!?" Klättringen avslutas med en high five och eleverna glömmer alldeles strax hur krävande klättringen varit. Däremot verkar de väldigt nöjda med att de klarat av det. Vandringen fortsätter, ibland med flera aktiviteter inplanerade längs vägen som t.ex. Fokusstigen, Magiska platsen eller bara stopp där vi berättar om naturmiljön. Ett planerat stopp är vid utsiktspunkten där man har en fin vy mot sjön och lägerskolan. Här får eleverna en paus i lugn och ro med fika och en stunds reflektion över hur långt de har paddlat/vandrat. Vägen tillbaka går brant nedför...ibland med spring...förbi landmärken och olika naturtyper som högsta kustlinjen, dödisgropen, storgranskog och kärr. Efter en kortare paddlingstur är vi tillbaka på gården igen, trötta och nöjda...och sugna på lunch.

Att få äta sin lunch vid den öppna elden är något som de allra flesta uppskattar; gemenskapen, värmen, lågornas berättelser. Ännu starkare blir det om man får lyckas att göra upp en egen eld med sina kompisar och förstå vad eld är för något. Ofta inleder vi ett eldtema inne i kaminutrymmet i

ladan där eleverna får en genomgång av elden som livsnödvändighet och som kemisk reaktion. Efter några experiment, samtal och frågor får eleverna plocka ihop allt de behöver för att bygga och göra upp en eld i smågrupper. Eleverna får prova tills de lyckas och tills de lärt sig vad som behövs för att få upp och hålla en eld igång. Nöjdhetsfaktorn är stor när man sedan får grilla sin korv eller baka sitt pinnbröd över egen eld. Efter en avslutande samling med en liten check om hur dagen varit och om man lärt sig något nytt så är det dags för eleverna att kliva på bussen hemåt igen...och för trötta, nöjda utepedagoger att slänga upp benen, ta en kort paus innan vi packar ihop och ser över materiel som använts under dagen. Imorgon...ny grupp... nya äventyr...nya kill i magen!

TEXT OCH FOTO: MAGNUS GÖRANSON,
HALMSTADS NATURSKOLA
UTVECKLARE MED INRIKTNING
UTOMHUSPEDAGOGIK OCH UTEMILJÖER

Framtiden

I Halmstad kommuns framtidsplan 2050 kan man läsa om Gården Ön; "Syftet är att utveckla befintlig verksamhet som är lägerskola. Verksamheten berikar kommunens barn som får komma ut i naturen och prova på friluftslivet. Grundskolan har lägerverksamhet under terminstid och under sommaren anordnar kommunen lägerskola för kommunens barn med möjlighet till en aktiv fritid i naturmiljö. Området är också mycket populärt bland kommunens invånare som rekreationsområde. Avsikten är att kunna utveckla befintlig verksamhet för lägerskola och för rekreation. Halmstads kommun har också fått LONA-bidrag för att utveckla friluftslivet i Skedala skog mellan år 2021 och 2023. En del slingor har börjat få nya dragningar, nya markeringar kommer målas och andra tas bort. Nya möbler, spänger samt informationsskyltar ska sättas ut. Målet är att hålla högre standard på de slingor som är kvar.

Framgångsfaktorer för naturskolor och utomhuspedagogisk verksamhet

OSÄKRA FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR LANDETS NATURSKOLOR

Sveriges naturskolor har arbetat med utomhuspedagogik i över fyra decennier, allt sedan den första naturskolan, Skärålid i Klippans kommun, startade 1982. Med åren har Naturskoleföreningen vuxit och omfattar nu runt 90 medlemmar, naturum inräknat. Att utomhuspedagogik är ett oerhört värdefullt undervisningsätt som stärker ordinarie skolverksamhet genom positiva effekter på barns hälsa, utveckling och skolprestationer är numera väl dokumenterat (1).

Trots alla dokumenterade fördelar med naturskoleverksamhet finns emellertid en tydlig oro att verksamheten med naturskolor i Sverige kan minska; många naturskolepedagoger uppger att de arbetar ”i motvind”. Flera etablerade naturskolor med stark verksamhet har plötsligt lagts ned de senaste åren (exempelvis i Nacka och Sundsvall) och andra är påtagligt hotade (exempelvis Mariatorps och Hunnebergs naturskolor). Det rådande, oroliga läget i Sverige och världen i övrigt påverkar naturligtvis förutsättningarna för all verksamhet. Pandemin, kriget i Ukraina med relaterade effekter på energisystem, samt en hög inflation innebär hårdare besparingskrav i samhället där olika offentligt finansierade verksamheter konkurrerar om en begränsad mängd resurser. I vissa kommuner har åtstramningar lett till nedprioritering av naturskolorna med motiveringen att utbildningsverksamheten inte är lagstadgad. Samtidigt finns det även positiva tecken för landets naturskolor i form av nyetableringar (Katrineholm), satsningar och expansioner av verksamhet

(exempelvis Fältlabbet i Stockholm). I detta virrvarr av förändringar behöver vi – både enskilda naturskolor och Naturskoleföreningen som helhet – dra lärdom av det rådande läget och jobba fokuserat och långsiktigt för att stärka förutsättningarna för naturskolor och utomhuspedagogik i Sverige.

HUR STÄRKER VI NATURSKOLORNAS STÄLLNING?

Sveriges naturskolor har naturligtvis omfattande likheter, inte minst den gemensamma pedagogiken bland Naturskoleföreningens medlemmar – att ”vi lär och upplever genom utomhuspedagogiska metoder i ett aktivt samspel med platsen, miljön och varandra för ett livslångt hållbart lärande” (2). Det finns samtidigt en stor variation bland naturskolorna, exempelvis när det gäller storlek (antal anställda), finansiering, storlek på kommunen, verksamhetens inriktning och innehåll, koppling till ordinarie skolors verksamhet, lokaler, geografisk närhet till målgrupperna, för att nämna några faktorer.

För att stärka naturskolornas verksamhet behöver vi hjälpas åt. Vi behöver identifiera och diskutera svårigheter, ta vara på våra styrkor, och vara öppna för förändringar som leder till förbättringar. Framför allt behöver vi hitta framgångsfaktorer som hjälper naturskolorna och föreningen nu och vidare in i framtiden. Detta arbete initierades från Naturskoleföreningens styrelse som den 16:e februari 2023 arrangerade ett första digitalt möte med en öppen, förutsättningslös diskussion för att starta arbetet med framgångsfaktorer. Ungefär 20 naturskolepedagoger deltog i detta möte. Diskussionen fortsatte sedan under naturskolekonferensen Vårdsnäs 2023 som styrelsen arrangerade 15–17 mars på Vårdsnäs Stiftsgård söder om Linköping. Runt ett hundra

medlemmar deltog i konferensen. Under konferensens ”open space”, ett diskussionsforum som möjliggör för medlemmarna att lyfta och diskutera valfria aktuella frågor, samlades ca 20 deltagare för att diskutera framgångsfaktorer för naturskolor. Även denna diskussion var förutsättningslös i bemärkelsen att ordet var fritt och samtalet inte följde en förutbestämd agenda, med syftet att ta upp så många olika synpunkter som möjligt. Medlemmarna har också fått möjlighet att svara på ett formulär kring framgångsfaktorer som skickades ut via Barret samt fanns tillgängligt på årsmöteskonferensen.

Gemensamt för de ovan nämnda diskussionstillfällena har varit tre frågeställningar:

1. Vilka utmaningar finns för naturskolornas verksamhet?
 2. Vilka är naturskolornas styrkor – vad är vi bra på?
 3. Vad behöver naturskolorna/föreningen förbättra för att förtydliga (rättfärdiga) verksamheten?
- Även en fjärde fråga har diskuterats för att få in förslag på hur vi ska fortsätta arbetet framöver:
4. Vad är viktigt i arbetet med framgångsfaktorer? Hur går vi vidare (t.ex. förslag på upplägg, aktiviteter, hjälpmedel)?

Jag har nedan försökt göra en sammanställning av alla synpunkter som har framkommit genom den förutsättningslösa diskussionen fram till och med Vårdsnäs 2023. Syftet med detta ”resultat” är att genom ett representativt urval ge en objektiv redovisning av de åsikter som har framförts av deltagarna i det digitala mötet och under ”open space” (båda

dessa möten var väldigt intensiva och visade ett stort engagemang bland deltagarna), genom inlämnade formulär, samt egna samtal med medlemmar där bland andra Anders Szczepanski och framför allt Mats Wejdmark har bidragit. Synpunkterna är grupperade efter frågeställningarna ovan. Det ska påpekas att synpunkterna redovisas så som de har inkommit (med vissa förtydliganden); en synpunkt kan i vissa fall stå i motsats till andra synpunkter, eller ifrågasättas med relevant fakta. Ett visst överlapp mellan svaren på de fyra frågorna har varit oundvikligt.

RESULTAT

– EN SAMMANSTÄLLNING AV NATURSKOLEPEDAGOGERNAS SYNUNKTER

1. Vilka utmaningar finns för naturskolornas verksamhet?

- Hur ska naturskolorna finansieras?
- Var i kommunen ska naturskolorna vara anställda?
- Skolan fokuserar mätbara resultat och betyg.
- Forskning som visar utomhuspedagogikens styrkor vid inlärning saknas till stor del.
- Brist på kunskap hos rektorer om utomhuspedagogikens fördelar och metoder.
- Vi möter många nya, osäkra pedagoger som inte vet hur naturskolan "funkar".
- Att få skolledarna att förstå utomhuspedagogikens styrkor.
- Dålig ekonomi i samhället generellt.
- Naturskolorna är inte obligatorisk verksamhet för kommuner (känsligt vid neddragningar).
- "Naturskola" ses som något som ligger utöver skolan, ett komplement / extra resurs / något utöver / en egen enhet som då lättare kan bli offer för en nedskärning.
- Naturskolan ligger under "fel" förvaltning – förvaltningen har inte intresse av verksamheten, alternativt verksamheten riktar sig till fel målgrupp för förvaltningen.
- Hur synliggör vi vårt arbete för politiken?
- I Sverige nedprioriteras miljöfrågor och naturvård med neddragningar som följd. Naturskolorna är kopplade

till detta och samhällsutvecklingen.

- Det finns många aktörer som konkurrerar om att nå barn och unga via skolan.
- Busskostnader, samt att busslinjer läggs ned.

2. Vilka är naturskolornas styrkor – vad är vi bra på?

- Utomhuspedagogik har styrkor kopplat till elevers motivation och fysiskt–psykiskt välmående.
- Att möta elever som inte kan visa sina styrkor inne i ett klassrum.
- Att få elever att lyckas med uppgifter. Med våra aktiviteter "kommer vi åt" de elever som kanske har svårt med att kunna ge svar som är verbala eller skriftliga. Utomhuspedagogiken ger fler elever en chans att lära och lyckas i skolan.
- Med utomhuspedagogik händer det ofta att vi inte märker vilka elever som har särskilda behov.
- Nyanlända har lätt att förstå och hänga med eftersom vårt arbetssätt är upplevelsebaserat och praktiskt.
- Lärande utomhus ger upplevelser som kan kopplas till teoretisk förståelse och vissa betygskriterier.
- Blandningen av teori och praktik. Vi erbjuder barn ett lärande med hela kroppen.
- Lärande ute ger möjlighet till rörelse för bättre hälsa.
- Vår undervisningsform ger enormt många mervärden (träna olika förmågor, rörelse, gruppdynamik, naturupplevelser osv.) i en lärandesituation som dessutom kan täcka in flera skolämnen på samma gång.
- Vårt arbetssätt har så många olika fördelar och forskning stärker det. Bland annat gäller det: förstärkt känsla av sammanhang (KASAM); reducerar stress och förbättrar återhämtningen; stärker immunförsvaret; ger bättre sömn; ger mer fysisk aktivitet; fysisk aktivitet stärker hjärnan; friluftsliv som ung ger rörelseintresse som vuxen oavsett social grupp; bättre ljudmiljö; bättre psykisk hälsa; bättre effekt på de utsatta grupperna i samhället; hjälper barn med diagnosen ADHD; relationen lärare–elev förbättras; minskar aggression; färre konflikter; lugnare barn och vuxna; förbättrar koncentrationsförmågan; ju fler sinnen vi lär med desto mer kommer vi ihåg; ökat deltagande, samarbete

och kommunikation i lärandet; bidrar till långlivade episodiska minnen och en lust till lärande; kunskaper genom egna upplevelser; variation i undervisningen; förbättrar elevernas prestationsförmåga; ökar oftast miljöengagemanget; förbättrar motoriken; ökar kreativiteten. (Punkterna är tagna från en forskningssammanställning av Örebro naturskola.)

- Vi bidrar till elevernas måluppfyllelse. Koppling till kursplanen för friluftsliv och hälsa. Platsens betydelse för lärandet. Likvärdighet avseende naturupplevelse.
- Vår undervisning ger en tydlig koppling till lärande för hållbar utveckling.
- Barn som får uppleva naturen och skapa en känslomässig relation till den är mer benägna att vilja ta hand om och bevara naturen.
- Vi utmanar normen om att undervisa inomhus.
- Naturskolepedagogen leder temadagen och medföljande lärare kan ha en mer stöttande och iakttagande roll och därigenom få syn på andra förmågor än de eleverna visar i klassrummet.
- Vi är en viktig resurs inför att eventuellt släcka ned elen (i samband med kriser). Detta är en kompetens som vi måste förmedla i så fall; elfri skola och förskola.
- Utomhuspedagogik och praktiska upplevelser utomhus bidrar till en högre grad av krisförberedande förmåga i samhället. Lokal resurshushållning bidrar till en hållbar utveckling.

3. Vad behöver naturskolorna/föreningen förbättra för att förtydliga (rättfärdiga) verksamheten?

- Utvärdera verksamheten genom systematisk uppföljning under flera år.
- Utvärdera aktiviteter och se till att få återkoppling från deltagande skolor / pedagoger / elever. Var mottaglig för konstruktiv kritik som kan förbättra verksamheten.
- Göra verksamhetsberättelser som kommuniceras både mot politiker och skolledare.
- Se till att naturskolorna uppmärksammas i media.
- Se till att naturskolorna mycket tydligt arbetar med områden som finns i läroplanernas centrala innehåll

och kommunicera det mot skolorna.
- Vi behöver förtydliga vår verksamhet som en stark resurs som stärker den ordinarie skolan (som är en ENORM arena).

- Tät kontakt med kommunala politiker är viktigt!

- Naturskolor har olika inriktningar och arbetsätt. Skulle det vara lättare att starta nya naturskolor om det fanns ett tydligare gemensamt "koncept"?

- Visa utåt vad vi gör.

- Visa vilka konsekvenser det skulle få om naturskolorna inte fanns.

- Förbättra informationen till nya pedagoger (omsättningen av pedagoger är stor).

- Skapa allmän information kring hur naturskolan/naturskolor fungerar som nya pedagoger kan ta del av.

- Kan vi erbjuda någonting, t.ex. fortbildning?

- Vi hade en broschyr som handlade om att naturskolan är ett arbetsätt. Vi har också en egen broschyr som vi ger till t.ex. politiker och nya medarbetare.

- Erbjud kursverksamhet varje år, exempelvis "nyfiken på naturskolan" som förbehållslöst beskriver "hur funkade det".

- Bjud in nya rektorer på introduktionsmöte.

- Vi (Falun) ligger under kulturförvaltningen och har "ombudsträffar" två gånger per läsår, då ombudslärare snappar upp info och sprider det vidare. Vi bjuder på workshops där kulturskolan ofta är med. Vi erbjuder också andra "stödfunktioner" som t.ex. pedagogiskt kafé. Rektorer/lärare för ett större utskick av stödfunktioner i mars, vilket innebär att skolorna vet vad vi erbjuder. Bokningar sker digitalt via intranät.

- Bokningar behöver vara bindande; "en bortglömd naturskoledag debiteras med 1000 kr".

- Inför läsårsstart har vi ett infoblod som skickas ut. Det innehåller tidsperioder för alla aktiviteter. Därefter skickar vi ut mer detaljerad information ca 6 veckor innan temaaktiviteterna.

- Utomhuspedagogik borde ingå i fler lärarutbildningar och fritidsläroverutbildningar, så att arbetsättet finns med mer naturligt när nya lärare senare kommer ut i skolan.

- Erbjud "naturfritids" som en resurs till skolornas fritidshem. Detta kan arrangeras i skolornas närnatur.

4. Vad är viktigt i arbetet med framgångsfaktorer? Hur går vi vidare (t.ex. förslag på upplägg, aktiviteter, hjälpmedel)?

Synpunkterna nedan följer främst den diskussion som hölls under naturskolekonferensen i Vårdnäs. Jag har grupperat synpunkterna i kategorier.

Skapa en stark skolförankring

- Förankra naturskolans arbete och undervisning i gällande läroplan.

- Utveckla ett nära samarbete med skolan och lärarna. Grundskolan är största mottagaren, men även förskola, gymnasiet, anpassad grundskola m.fl. är viktiga målgrupper. Ett gott nätverk är ovärderligt och bör inkludera högre chefer inom skolförvaltningen, exempelvis grundskolechef.

o Bjud in (någon från) naturskolan till rektorsmöten och presentera naturskolans verksamhet, gärna minst en gång per år.

o Skicka verksamhetsberättelser via mejl eller per post till rektorer / förskolechefer.

- Arbeta tillsammans med skolan och dess pedagoger, både när det gäller innehåll och utförande av naturskolans aktiviteter

o Involvera rektorer, de är nycklar i skolornas verksamhet.

o Förmedla naturskolans styrkor och erbjud olika sätt att stötta och utveckla den ordinarie skolverksamheten.

o Skapa delaktighet hos lärarna samt förtydliga vilka förväntningar som finns på lärarna inför och i samband med naturskoledagar (man kan skapa ett slags "förväntansdokument").

o Ordna en (digital) förträff med lärarna, exempelvis inför läsårets temadagar.

o Involvera fritidshemmen. Även fritidshemmens verksamhet lyder under läroplanen och personalen har ofta viktiga roller i klassrummet.

o Delta i gemensamma studiedagar, fortbildningstillfällen och liknande arrangemang.

- Skapa tydlig information inför temadagar och koppla till kursplaner

(gärna flera eftersom aktiviteterna ofta är ämnesöverskridande) inklusive centrala innehåll, förmågor och kunskapskrav. Skriv pedagogiska planeringar med relevant information inför undervisningen på naturskolan.

o Gör en kort introduktionsfilm till varje tema. Läraren kan titta på filmen tillsammans med sina elever inför en utflykt. På så sätt är eleverna förberedda och har en grundläggande förförståelse. Dessutom skapar filmerna en trygghet för barnen, inte minst de med särskilda behov av struktur.

- Tryck på att naturskolans undervisning som regel är ämnesöverskridande och inkluderar flera skolämnen samtidigt.

- Ordna ett gemensamt, digitalt bokningssystem som synliggör naturskolans teman och får verksamheten att "nä ut". Detta gäller särskilt om naturskolan i fråga inte ligger under utbildningsförvaltningen i kommunen.

- Arbeta med skolor för att utveckla och utnyttja skolornas närnatur för utomhuspedagogik.

- Erbjud skolor stöttning vid behov, exempelvis att arbeta med klasser som har problem eller att "spetsa" viss skolundervisning

- Jobba med (lärande för) hållbar utveckling, de globala målen och biologisk mångfald. Dessa frågor är viktiga i samhällsutvecklingen och finns med i skolans styrdokument inklusive läroplanen. Skolinspektionen har påpekat en brist i skolors arbete med hållbar utveckling (3). Skolverket har nyligen redovisat ett uppdrag från regeringen för att synliggöra hur de globala målen och de nationella miljömålen kopplar till skolan (4).

- Bjud in rektorsgrupp eller utbildningsförvaltningen att hålla sin planeringsdag på naturskolan samt bjud på någon aktivitet och utematlagning.

- Underlätta logistiken och gör det lätt för skolorna att delta. Kan klassen ta sig till naturskolan med buss, och i så fall är det gratis? Ett alternativ är att komma till skolorna genom en ambulerande naturskolebuss/bil.

Jobba för en stark position i kommunen

- Vilken kommunal nämnd/enhet är naturskolan med i och hur? Utvärdera naturskolans position i den kommunala strukturen. Har naturskolan en ingång i utbildningsförvaltningen, exempelvis genom representation i rektorsgruppen?

- Jobba för att skolor ska kunna komma till naturskolan gratis, dvs att kostnaden för naturskolans aktiviteter dras från utbildningsförvaltningens budget innan den fördelas på individuella skolor. Även fristående skolor ska kunna besöka gratis.

- Se till att jobba nära beslut och vara med i beslutsprocessen.

- Synliggör verksamheten för beslutsfattare och politiker.

o Bjud in politiker och beslutsfattare för att synliggöra verksamheten. Exempelvis kan de få följa med en klass.

o Bjud in (någon från) naturskolan till relevant nämnd och presentera naturskolans verksamhet, gärna minst en gång per år.

o Skicka verksamhetsberättelser via mejl eller per post till alla ledamöter i nämnden.

- Arbeta med kommunala bostadsbolag, t.ex. gör aktiviteter som de kan dra nytta av (skapa äng, sätt upp bihotell).

Kommunikation och marknadsföring

- Se till att naturskolan och dess

verksamhet syns! Detta är oerhört viktigt och måste prioriteras för långsiktig överlevnad. Lyft fördelarna med utomhuspedagogik och naturskolans styrkor. Bra att synas i en bredd av sammanhang. Glöm inte att lyfta era samarbeten med andra.

- Bjud in relevant kommunikator (t.ex. på kommunen) för att diskutera och få hjälp med kommunikation.

- Se till att naturskolan har en enkel och tydlig hemsida som hålls uppdaterad.

- Använd sociala medier på ett sätt som visar naturskolans verksamhet på ett positivt, engagerande sätt. Väck nyfikenhet och inspiration.

- Nå ut till olika målgrupper, t.ex. pedagoger, föräldrar, allmänhet.

o Om naturskolan har tillgång till kommunens pedagoger via mejllistor kan man skapa nyhetsbrev om naturskolans aktiviteter för läsåret samt aktuella temadagar.

o Skicka med kort, intressant och positiv information (t.ex. i direkt anknäpning till naturskoleaktiviteter) som lärare kan förmedla till föräldrar, exempelvis genom veckobrev.

- Gå ut med pressmeddelanden vid större nyheter.

- Arrangera "öppet hus" eller delta i allmänna evenemang som exempelvis marknader, biologiska mångfaldens dag (22 maj), de vilda blommornas dag (18 juni), eller vandringens dag.

- Skaffa en (el)lädscykel till naturskolan, snygga till den med text och logga och se till att den syns i samhället.

Stärk naturskolan genom smarta samarbeten

- Samarbeta med andra. Genom samarbeten får andra syn på naturskolans verksamhet och kompetens, nya möjligheter öppnar sig och naturskolan blir involverad och integrerad, inte minst i fortlöpande verksamhet i kommunen.

o Samarbeta med "alla" som har med natur och miljö att göra, t.ex. kommunens ekolog och friluftsstrateg.

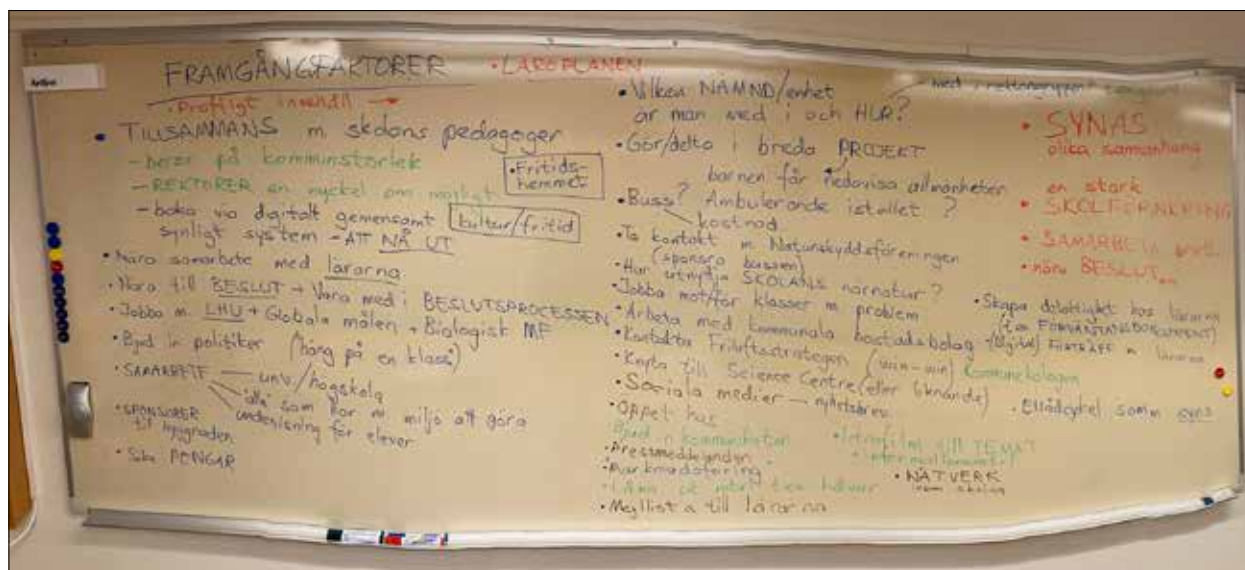
o Gör/delta i breda projekt som syns. Låt gärna barnen få redovisa för allmänheten.

o Samarbeta med universitet/högskolor. Stärker den egna kompetensen och visar att man vill utveckla verksamheten. Kontakter med lärarutbildning stärker kopplingen till ordinarie skolverksamhet.

o Knyt an till Science Center (eller liknande) om sådant finns lokalt.

- Sök pengar (bidrag och anslag i olika former) för projekt och samarbeten. Bolla idéer och prata med kollegor om hur naturskolan kan göra relevanta ansökningar som gynnar verksamheten i övrigt. Det finns också möjligheter att hitta sponsorer till exempelvis byggnader eller busstransport.

- Ta kontakt med föreningar, organisationer, företag eller liknande som kan vara bra samarbetspartners, exempelvis Naturskyddsföreningen och Friluftsrådet.

Diskussionen kring framgångsfaktorer under naturskolekonferensen i Vårdnäs var oerhört fokuserad, vilket denna whiteboard-tavla vittnar om. Foto: Johan Lindell

NÄSTA STEG – NU BÖRJAR

ARBETET PÅ RIKTIGT

Alla synpunkter som har kommit in är viktiga, men hur går vi vidare? Den fjärde av diskussionsfrågorna lyder ”vad är viktigt i arbetet med framgångsfaktorer?” och det är rimligtvis bland svaren på denna fråga som själva kärnan till framgångsfaktorerna ligger. Vi naturskolepedagoger känner väl till utomhuspedagogikens fördelar och brinner för det vi gör, precis som även våra föregångare inom naturskoleföreningen gjorde. Men för att stärka naturskolornas ställning börjar nu ett viktigt arbete att ta form. Naturskolorna måste synas. Verksamheten måste ha en stark förankring i skolan värld. Naturskolorna måste premiera samarbeten. Naturskolorna måste vara närmare besluten som angår dem. Inte minst behöver vi arbeta kontinuerligt och långsiktigt med dessa frågor. Vidare behöver arbetet med framgångsfaktorer fortskrida dels på varje enskild naturskola, dels inom Naturskoleföreningen genom styrelsen. Här följer några förslag.

Enskilda naturskolor

Varje naturskola behöver diskutera framgångsfaktorer för den egna verksamheten. Använd ett särskilt planeringsmöte för detta och lägg upp en plan för hur ni ska arbeta. Välj ut en eller några punkter som ni vill prioritera; genomför dessa och gå därefter vidare till att involvera nya punkter samtidigt som man håller fast vid arbetet med de tidigare. Mats Wejdmark föreslår att man arbetar efter en treårsplan med utvalda rubriker. När man gjort första året av arbetsplanen så måste det man jobbat med under året fortsätta samtidigt som man går in på uppgifterna i det man skrivit upp för år två. Under sista året rullar uppgifterna från år ett och två vidare tillsammans med de nya uppgifterna för år tre. Efter tre år har man på så sätt tagit fram och jobbat igenom en mängd punkter som därefter ska fortsätta rulla år efter år. För att få stöttning i detta utvecklingsarbete kan enskilda naturskolor samarbeta, förslagsvis tillsammans med andra naturskolor inom samma eller närliggande region.

Regionsföreträdare kan förmedla arbetet mellan region och föreningens styrelse.

Naturskoleföreningen

Styrelsen har ett övergripande ansvar för föreningen och bör ha en central roll i arbetet med framgångsfaktorer. Framgångsfaktorer kan också tas upp på varje naturskolekonferens för dialog med medlemmarna. Styrelsen kan initiera återkommande utbildningsmöjligheter för medlemmarna, exempelvis digitala träffar med webinarier, presentationer, utbildningar, diskussionsgrupper eller gemensam fredagsfika. Här är det viktigt att medlemmarna fortsättningsvis kommer med önskemål och förslag på aktiviteter. Det är också bra att föreningen tar fram ett slags ”checklista” med framgångsfaktorer för naturskolor (t.ex. tio viktiga punkter att kolla igenom regelbundet) som vägledning för medlemmarna. Andra sätt att jobba med framgångsfaktorer, exempelvis deltagande i Almedalsveckan eller liknande evenemang, kan vara ett bra sätt för Naturskoleföreningen att synas. Styrelsen tar gärna emot förslag och hjälp från medlemmarna.

Jag har i denna text begränsat urvalet till synpunkter som tydligt kopplar till just naturskoleföreningen och dess medlemmar. Det finns även andra möjligheter att påverka förutsättningarna för utomhuspedagogisk verksamhet där naturskoleföreningen genom styrelsens försorg kan ta ett större perspektiv på arbetet med framgångsfaktorer.

Naturskoleföreningen kan exempelvis arbeta tillsammans med andra organisationer för att stärka utomhuspedagogik till exempel Utenavet, CNV, Friluftsförbundet, Studieförbundet, men också Skolverket, universitet och högskolor, Sveriges lärare (det nya fackförbundet för lärare) och Sveriges riksdag. Om du har synpunkter eller förslag för arbetet med framgångsfaktorer får du gärna höra av dig till mig eller styrelsen. Tillsammans är vi starkare!

JOHAN LINDELL
NATURSKOLEPEDAGOG PÅ
UPPLANDSSTIFTELSEN

Källor

- (1) Faskunger, J., Szczepanski, A. & Åkerblom, P. (2018). Klassrum med himlen som tak. En kunskapsöversikt om vad utomhusundervisning betyder för lärande i grundskolan. Skrifter från Forum för ämnesdidaktik Linköpings universitet nr 10. Linköping: Linköpings universitet. <http://doi.org/ct6t>.
- (2) Naturskoleföreningens hemsida. www.naturskola.se.
- (3) Skolinspektionens rapport Skolors arbete med lärande för hållbar utveckling – Att ge elever handlingskompetens för de stora utmaningarna. <https://www.skolinspektionen.se/aktuellt/nyheter/skolors-arbete-med-larande-for-hallbar-utveckling/>.
- (4) Skolverkets slutredovisning av regeringsuppdraget är tillgänglig via <https://www.skolverket.se/publikationsserier/regeringsuppdrag/2020/uppdrag-om-agenda-2030-och-de-nationella-miljomalen>

ATT LÄRA IN UTE-SERIEN

Beställs på www.outdoorteaching.com

Läromedel från www.outdoorteaching.com

Att lära in matematik ute 2, 2012, bok av Molander, Bucht, Wejdmark, Lättman-Masch, 218 kr inkl moms.

Att lära in engelska ute 2, 2016, bok av Lotta Carlegård. 218 kr inkl moms.

Leka och lära matematik ute. Förskolan. 2007, Bok av Molander, Strandberg, Lättman-Masch, Wejdmark, Bucht, Kjellander. 218 kr inkl moms.

Leka och lära språk ute. Förskolan. 2017, Bok av Molander, Bucht, Engman, Axellie 218 kr inkl moms.

Play and learn mathematics outdoors. 2007, Bok av Molander, Strandberg, Lättman-Masch, Wejdmark, Bucht, Kjellander. 218 kr inkl moms. Engelsk översättning av boken ovan.

Att lära in ute året runt, andra rev. uppl. 2011, bok av Lättman-Masch och Wejdmark, Nynäshamns Naturskola, 218 kr inkl moms. B

Att lära teknik ute, andra rev. uppl. 2017, bok av Carina Brage. 218 kr inkl moms.

Att lära in svenska ute, andra rev. uppl. 2016, bok av Lättman-Masch, Wejdmark, Wohlin, Persson, Grantz, Lindblad, Sang. 218kr inkl moms.

Att lära in SFI ute, 2019, bok av Grantz, Lindblad, Lättman-Masch, Wejdmark, Wohlin. 218kr inkl moms.

Att lära in ute. Övningar i bakfickan. 2013, bok av Molander, Bucht, Lättman-Masch, Wejdmark 99 kr inkl moms.

Leka och lära naturvetenskap och teknik ute. andra rev. upplagan 2020. Bok av Lättman-Masch, Wejdmark, Jacobsson, Persson, Ekblad. 299 kr inkl moms.

Att lära in ute för hållbar utveckling, 2015, bok av Behrenfeldt, Brömster m.fl. 299 kr inkl moms.

Learning in the outdoor classroom, 2015, antologi på engelska med aktiviteter från olika böcker i Att lära in ute-serien. 130 kr inkl moms.

Att lära in de globala målen ute. 2019. Finns **att ladda ner gratis på www.outdoorteaching.com**

Småkryp på land, bok av Molander och Bucht, 69 kr inkl moms.

Hantverk, estetik och slöjd, 2015, bok av Ingemar Nyman, 249 kr inkl moms.

Naturkontakt, berättelser, bok av Ammi Wohlin, 60 kr inkl moms.

Andra läromedel inom utomhusundervisning

Arbeta med naturvetenskap på ett lekfullt sätt i f-3 2018 bok av Helena Osswald och Ewa Wiklund, Natur och kultur

Utomhusdidaktik, bok av Lundegård, Wickman, Wohlin, Studentlitteratur

Friluftslivets pedagogik: en miljö- och utomhuspedagogik för kunskap, känsla och livskvalitet. Bok av Britta Brügge, Matz Glantz och Klas Sandell (red.) 2018 (5e reviderade uppl.). Liber, Stockholm.

Utomhuspedagogik - Lärmiljö, närmiljö och det utvidgade klassrummet. Antologi 2019

Utomhuspedagogik som kunskapskälla : närmiljö blir lärmiljö. 2007.

Utomhusundervisning - En handbok, Maria Hammarsten 2022.

Välkommen in i naturen, omarbetad och nyinspelad 2012, finns på iTunes, Gerd Strandberg, gerd.strandberg@gmail.com

Med öppna ögon, musik-CD, Gerd Strandberg, gerd.strandberg@gmail.com

Matematikmusik, musik-CD, Gerd Strandberg, gerd.strandberg@gmail.com

Bland vattenfisar och virvelbaggas i Vattenriket, 50 kr inkl moms + porto. Beställs genom sam.peterson@kristianstad.se